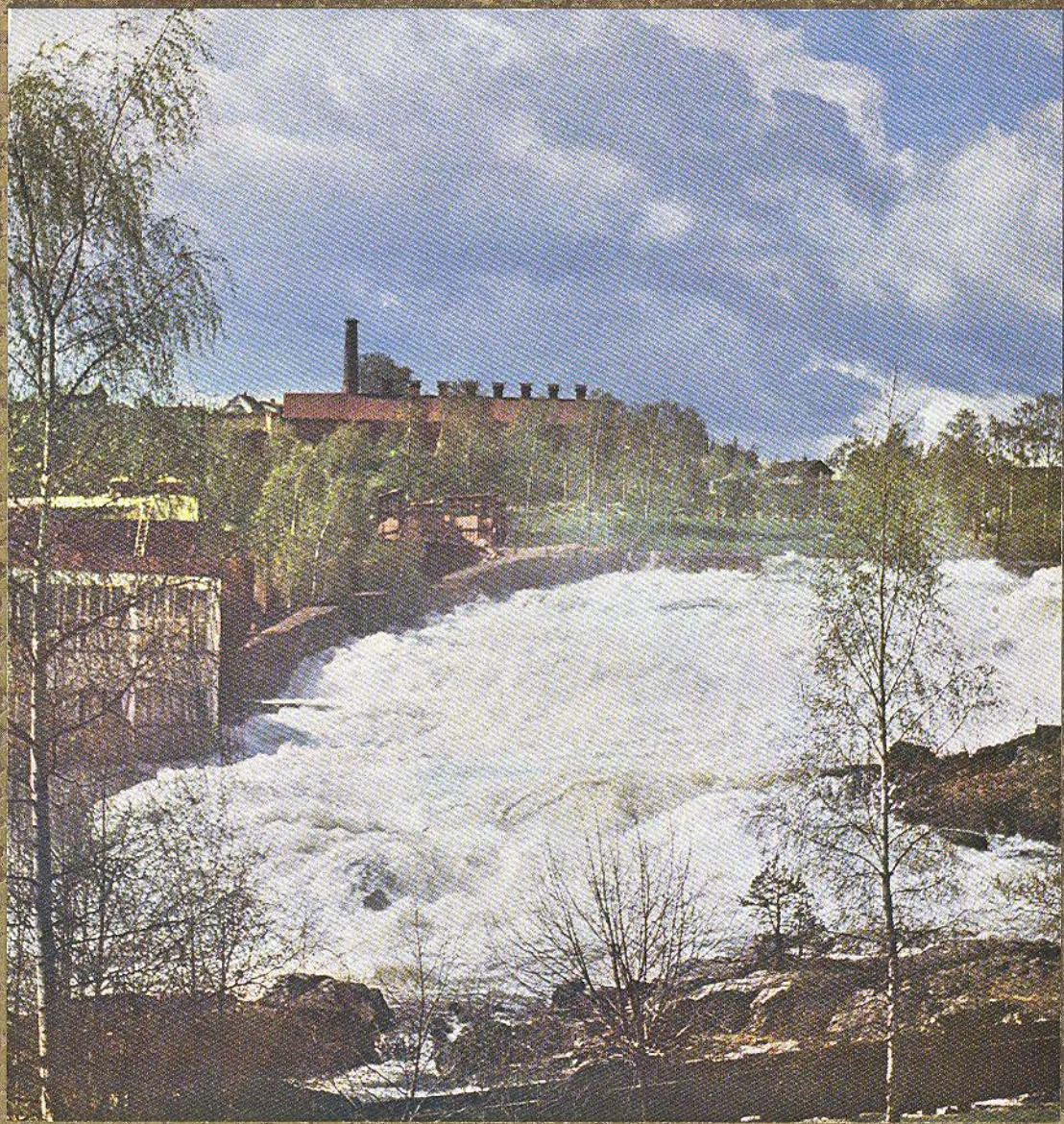

RINGERIKE.

R.V.E.

Arvid Vibe

Denne siden er uten innhold

RINGERIKE

1976

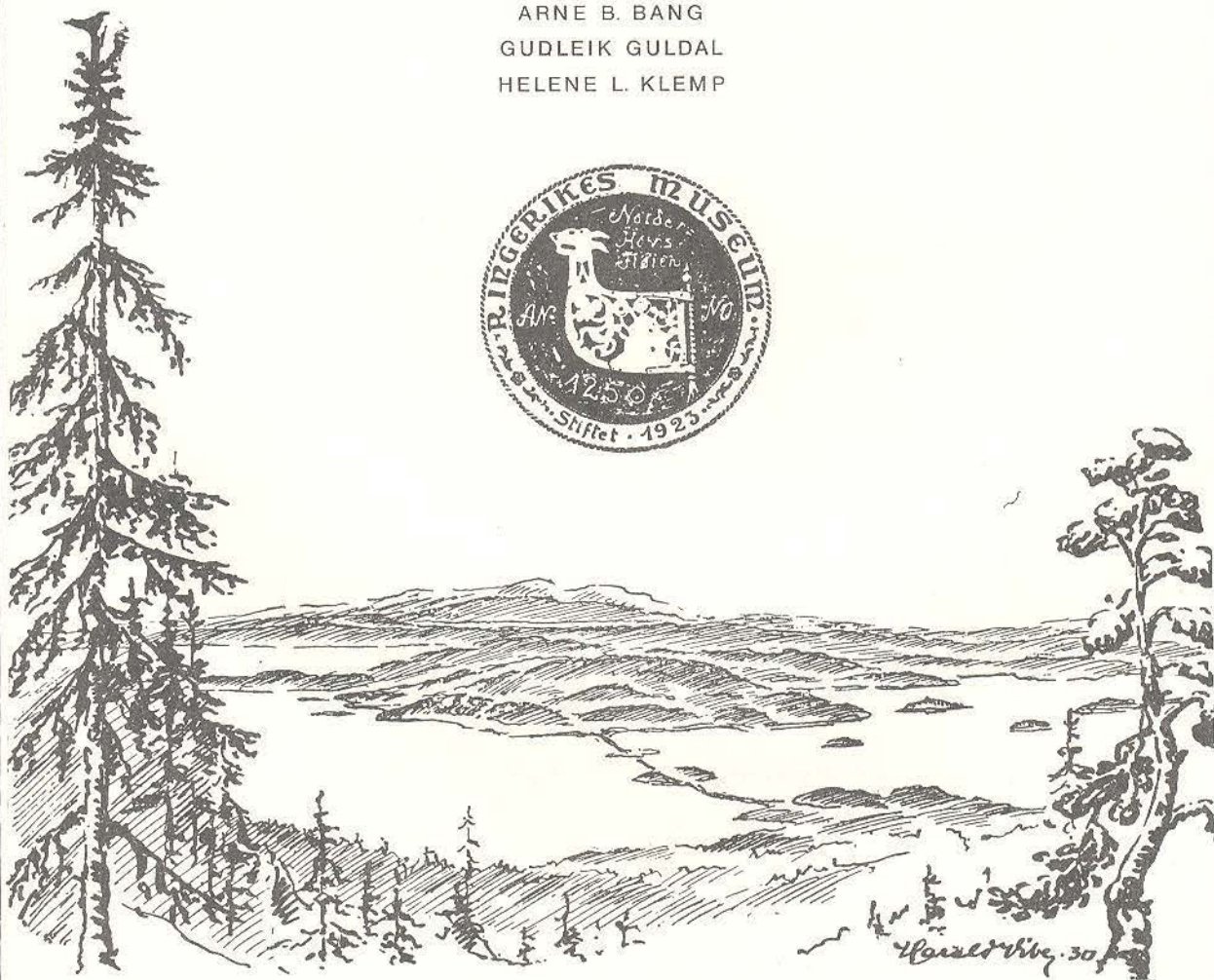
(Hefte nr. 48)

UTGITT AV

RINGERIKE UNGDOMSLAG
RINGERIKES MUSEUM
OG RINGERIKE HISTORIELAG

VED

ARNE B. BANG
GUDLEIK GULDAL
HELENE L. KLEMP

I N N H O L D :

	Side
<i>Sverre G. Ljungblad: Dikt «Lykke»</i>	3
<i>Hallvard Løyland: På solen jeg ser</i>	4
<i>T. Slåtto: Meieriet på Svendsrud i Hole</i>	8
<i>Arne B. Bang: Ringeriksmaleren Hans Ødegaard</i>	11
<i>Thorleif Solberg og Kjell Hallmann: Sigurd Bondes ætt</i>	13
<i>Bjørn Knoph: Finneplassen</i>	17
<i>Hilde Andersen: Treskjærer Anders Engen</i>	20
<i>Einar Heimås Dokken: Kølbrennerætta fra Lunder</i>	23
<i>Gudleik Guldal: De gode, gamle dager</i>	29
<i>Sigv. Mjør: Fra det eldre Hønefoss</i>	31

Omslagsbildet: «Hønefossen» ved Hallvard Løyland

Lykke

Stemming fra Kverndalen,
Haugsbygd

SVERRE G. LJUNGBLAD

»Hva er den største lykke?»
spurte min venn en dag.
– Det er å nyte livet
og stunden i fulle drag.
Det er å ligge på ryggen
og bare la tankene sveve
mens hjertet svulmer av stille fryd
fordi det er godt å leve.

Hos deg sitter din kvinne
i skyggen av løvrik bjerk,
og hennes nærhet gjør gleden
så fylldig og rik og sterk.
Du føler deg ett med henne,
så bundet, og lykkelig fri,
og mellom oss makter jeg kjenne
en tonende harmoni.

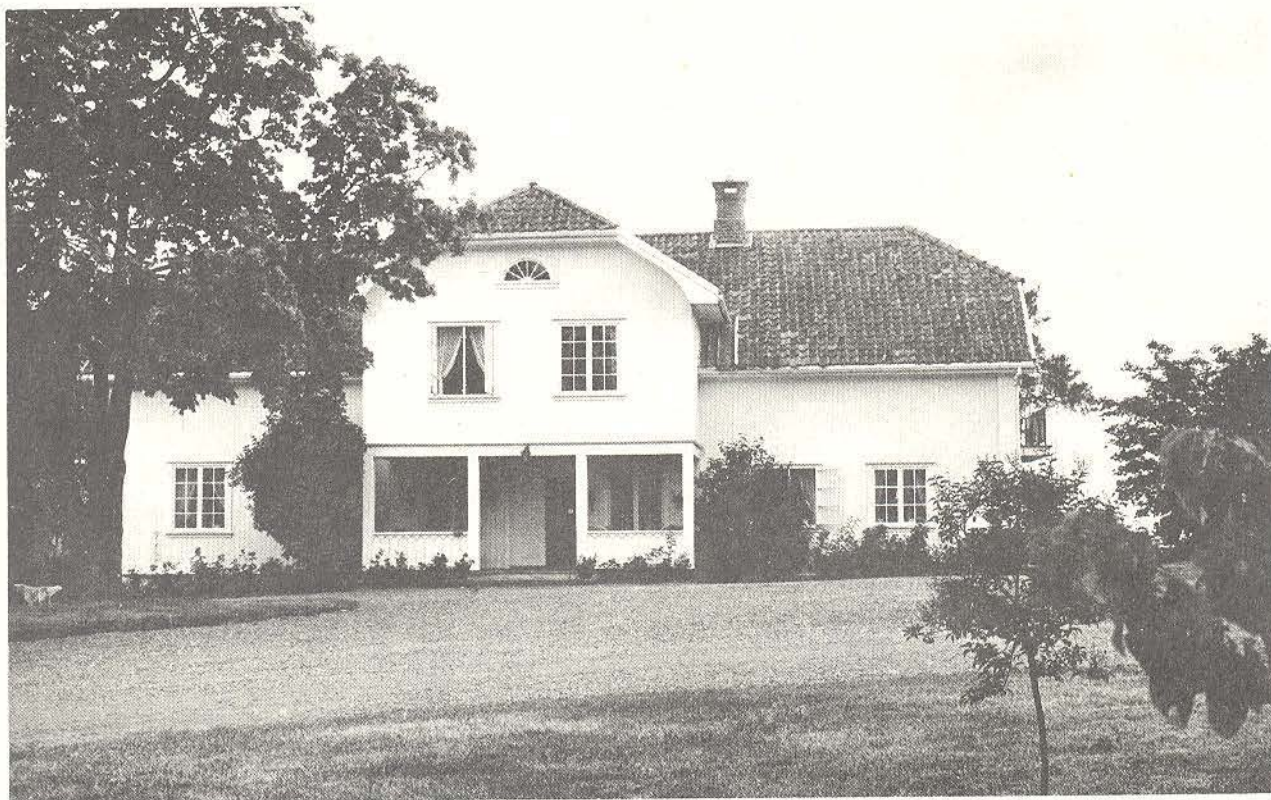
Sollysets stråler brytes
av sakte svaiende løv
og spaltes i regnbuens farger
av løvet og blomsterstøv.
Det skaper en egen skjønnhet,
og gleden fyller ditt sinn,
mens kroppen din nyter varmen
og svalende sommervind.

Barnet leker på bakken
så sprettende yr og sprek,
hun renner nedover vollen
i jublende, lystig lek.
Hun ler og hopper og danser
så lett mellom strå og kratt,
for hun med de åpne sanser
av glede er helt betatt.

Barnet stanser i leken
og roper av fryd på mor
fordi hun har funnet blomster
som opp mellom gresset gror.
Hun nynner av stille glede,
og snart har hun favnen full,
for blomstene gror der nede
i fuktig og grovarm muld.

Løvet i treets krone
er som et teppe av grønt
hvor stråler fra solen brytes
og glitrer og lyser skjønt.
Og skogen, solen og vinden
og blomster som dufter lett,
og du og barnet og kvinnen
er smeltet sammen til ett.

Dette er selve lykken,
å føle seg glad og fri
og glemme sorger og mismot
og knugende økonomi.
Du ligger så trygt på ryggen
med hodet i konens fang
og nyter solen og skyggen
og nynner en enkel sang.

Mo Gård

På solen jeg ser...

HALLVARD LØYLAND

Dei første straumdrag av nasjonalromantikken kom til landet vårt frå Danmark og Tyskland i første halvåret i 1800-talet. Mange av dei norske diktarane, målarane og musikarane våre vende seg frå landa i sør til Bygde-Noreg med ein levande vilje til å dukke ned i norsk natur og bygdeliv. Der fann dei emne og inspirasjon for sine kunstnarevner. Ein kan t.d. nemne I. C. Dahl, T. Fearnly, A. Cappelen, den danske nordmannen Flintoe, Tidemann og Gude som fann målande uttrykk med pensel og fargar. Wergeland song om «Kleivens svimlende portal», og Welhaven la «sitt øre til kildens breidd». Det norske bygdelivet tona i hugen til Jørgen Moe og Ole Bull og gav det kunstnarleg uttrykk i «Seterjentens søndag». Desse mennene og mange, mange andre dro

fram det gøynde og gløynde Noreg så vi sidan har kunne syngje om «Norge i rødt, hvitt og blått».

Det nasjonalromantiske synet fann eit godt grunnfeste på den gamle storgarden Mo i Hole. For der, som på så mange andre stader, var det levande røter av den nasjonale kulturarven. Der voks han opp Jørgen Moe, som såg og skyna at utover landet levde det rester av verdfull nasjonal kultur som burde kome fram i dagen og gjeve gode vokstervilkår.

I den gode og vidsynte barneheimen hadde Jørgen Moe fått høyre og sjå litt av det dulde bygdelivet, ikkje minst av barnegjenta gamle Gunhild og dei mange omflakkande raringane som bonden på Mo laga eit særskilt rom til. Og

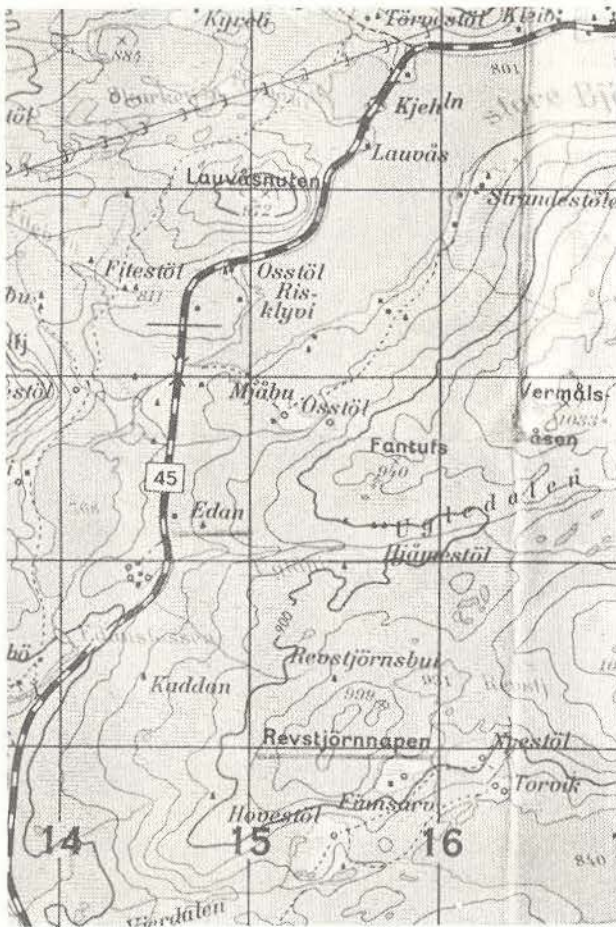
Norges historie har lyst frå Ringerike sidan Halvdan Svarte på Stein steig ut av det forhistoriske mørkret og la grunnen til kongeriket Norge. Garden Mo minner om det indre livet i bygdene. – Ein festleg jonsokkveld 1954 kvad skalden Elling M. Solheim frå det kjende tunet på Mo: Det var her det begynte. På disse tomter gikk han omkring den mannen som hadde fått gullnøkkelen i vuggegave: Nøkkelen til berget det blå. Her gikk han, den unge Jørgen Moe, blant mennesker og dyr og trær og blomster. med smil i øyet og godord til alle. På slektens jord gikk han, og heimens liv var ham kjær.

den unge Jørgen Moe hadde fått evner og interesser så han seinare kunne grave fram og samle den særskilte folkeminneskatten. Han skjøna at eventyr, segner, folkeviser og stev var ei nasjonal livskraft. Kunstsansen og vidsynet hans gjorde sitt til at han på ein kunstnarleg måte gav att det største alvoret og den største skjemten slik som vi møter det i det beste av alle eventyra han samla: Smeden som dei ikkje torde sleppe inn i helvete. Vi kjenner Jørgen Moe best som eventyrsamlar, barnebokforfattar, natur- og menneskeskildrar. Det vi her skal sjå mest på, er diktet «På solen jeg ser», som skal vere det beste diktet hans. I dei fleste dikta gjekk Moe ut frå hendingar, stader og personar som hadde gjort sterkt inntrykk på han. Og dei er nå historiske, så når folk i våre dagar kjem til Mo, så spør mange: «Var det her... Var det her...?» Og det kan ein for det meste svare ja til. For her var «brønnen», her er «tjernet», her er dokkestua. Og i Krødsherad er «Den gamle mester» og «Ungbirken».

Det er sagt og skrive at det var i Krødsherad, eller på Ringerike, Moe fekk motiv og inspirasjon til songen «På solen jeg ser». Men vi skal her prøve å syne at slik var det ikkje. Jørgen Moe kom som prest til Krødsherad hausten 1853, men nå var songen alt kjend. Kunstnerforeningen i Oslo fekk i stand ein stor fest i teatret 28. mars 1849 med eit nasjonalt program av fleire kjende kunstnarar. Ein post på programmet var oppført som «Vildspil» av Ole Bull. Villspelet synte seg å vere ein heil komposisjon ikring den tonen som Bull hadde laga til «Sæterjentens søndag» av Jørgen Moe. Bull kalla komposisjonen «Sæterbesøget». I teatret var det stormande fagnad som mest ingen ende ville ta. Dette var fire år før Moe kom til Krødsherad, så songen er nok ikkje dikta der. Det ser ein også av den diktsamlinga som Moe gav ut i 1849 og kalte «Digte». Der står «På solen jeg ser». Denne songen skil seg også ut i ord, biletbruk og stemning frå Moe's dikt i Krødsherad. Vi skal her ta fram ymse ting som syner at songen er dikta ein annan stad.

I 1847 hadde Jørgen Moe eit statsstipend, det fyrste stipend i landet i folkeminne, så han kunne samle eventyr, segner, folkeviser og stev i Telemark og Setesdal. Han var også interessert i folkemusikk etter at han hadde høyrte Feleguten spele slåttar på hardingfele. I Telemark kom Moe saman med geolog Theodor Kjerulf, som også var på stipendreise, han som fekk ord for å vere vår største geolog. Og han var også lyrikar som Moe. Då dei båe to var interessera i folkemusikk, tok dei ein lang avstikkar til Haukeligrend for å høyre Myllarguten som budde der den tid.

Etter den turen drog Moe til Dalen i Telemark, og gjekk derifrå den vel fem mil lange ferdselsvegen til Rygnestad i Valle, Setesdal. Det var ut i juli, og mest alle folk i dalen låg på heia då. Barn og gamle var på støylen med budeia og buskapen, og slättefolket dreiv med stutturv og rive i dei skrale og krønglute myrane. I tre dagar rusla Moe rundt til folk og spurde etter folkeminne. Men fangsten var liten, og det var mest variantar av det same. Fleire rådde han til å gå «til en prist sagn- og eventyrforteller. Jeg traff ham riktig nok, men med unntakelse av en hop utrolige «regler» om hans eget og andres liv, hadde jeg intet utbytte». Kven

denne mannen var, veit vi ikkje. Tradisjonen fortel at Moe budde på støylen Edan. Der var Targjerd, dotter til Olav Rygnestad (Gråmannen) budeie. Ein dag tok Moe seg ein tur på den høgste toppen, Revstjønnapen, som ikkje var så langt borte. Det han såg og opplevde der, var seterliv med buskap og bjølleklang, ei stemning som sikkert minte han om barnedagane på Krokskogen. Stemninga tok han, og natur og minnediktar som han var, undrar det oss ikkje at tradisjonen sier at det var der han fekk inspirasjonen til «På solen jeg ser». Men ein kan sjå at diktet ikkje vart fullført før etter at han hadde vore ein messe-sundag ved Valle kyrkje. Moe hadde sikkert høyrte at Targjerd Rygnestad hadde Knut Flateland til kjærast. Dei vart sidan gifte. Då det er fleire bruk på Flateland, vart Knut til dagleg kalla Knut Vodden. Når Moe kallar han Odd, meiner mange det var ordet Vodden som fekk han til å kalle Knut for Odd. (Eg kan her nemne at til konfirmasjon gjekk eg saman med Knut Vodden (Flatland). Han var vel so-

neson til Targjerd og Knut frå Moe's dagar. At det var desse to Moe har tenkt på, ser ein på vers 2:

«Mens ene jeg går i ødslige fjell
og kun hører bjellene klinge,
står jentenes flokk med sølje og tjeld
på vangen hvor klokkene svinge.
Nå kommer vel Odd i susende trav
som ellers på Elgsbakks-ryggen.
Han klapper dens hals, og lett springer av
og binder den henne i skyggen».

Når Moe sier: «står jentenes flokk med søljer og tjeld», så skjønner ein at det må vere i Setesdal, for ingen andre stader bruka kvinnene «sølje og tjeld» når dei gjekk til kyrkje. Tjeld var - og er - eit kunstvove teppe i kvitt og raudt som alle kvinner bar over herdane når dei var til kyrkje. - I den tida Moe var i Valle, måtte dei gå eller ri til kyrkje. Fyrst i 1844 - tre år før Moe kom dit - vart det bygt ein slags køyreveg opp gjennom dalen til Valle kyrkje, men ikkje lenger. Men ovafor kyrkja der Knut budde, måtte dei ri eller gå, så det var rimeleg at Moe såg Odd på hesteryggen i tankane.

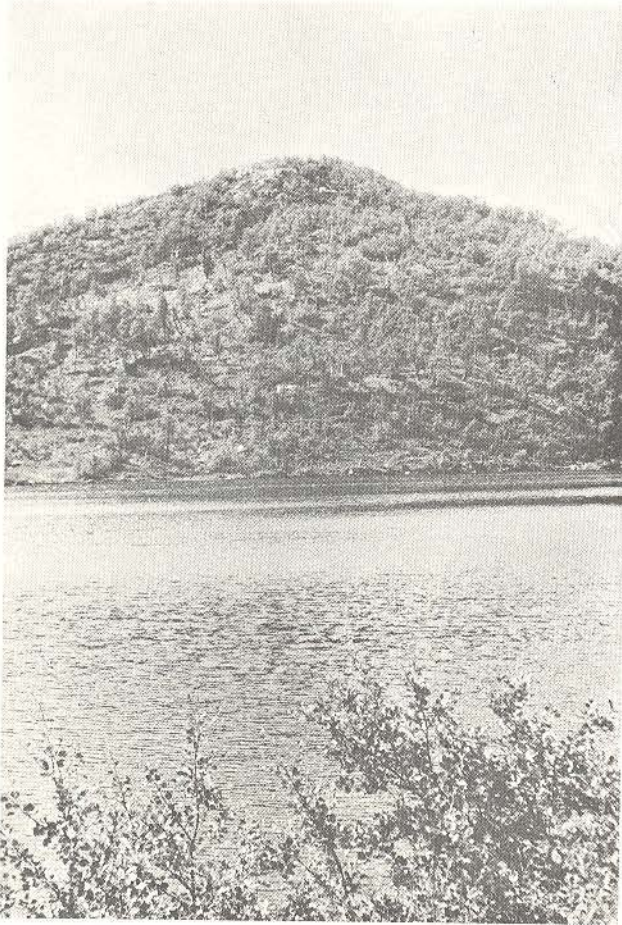
I Valle bruka dei i den tid bare fjordhestar. Dei har ein ljosare hårfarge enn dødehestane, og er helst borkute, blakke, kvite eller gråflekkute som ein elg, så det kunne høve godt å seie Elgsblakksryggen. Eg minnest at for om lag 50 år sidan hadde handelsmannen Søren Lund ein gråflekkut hest som dei kalla Elgen.

I siste verset kjem det tydeleg fram at songen ikkje er frå Austlandet:

«Det nytter ei stort å tage sin bok
og syng i heien sin salme,
mitt loft er for høyt, og her er det dog
som tonene blekne og falme»:

På dei kantar heiter det *hei* når det her austpå blir sagt *fjell*.

Miljø og dialekt i Setesdal verka sterkt på Moe. Han møtte mykje av den eventyrstemninga han ville samle. Musikalsk som han var, vart han fanga av det mjuke, klingande målet. Ikkje minst i stev og kveding, det kjem tydeleg fram i reisemeldinga til departementet: «I det hele er Sætersdalen det Strøg, hvori disse smådigte endnu skyde frem med den mest vårlige Friskhed og Duft. I Sæterdalsjentes bløde Sprog lyder Stevets uendelige Variasjon af øm længsel og kjærlig Sorg smugt og

Revtjønnapen - der Jørgen Moe fikk idéen til «På solen jeg ser».

indtrængende, og ingen andensteds er det grædt en saadan Følelsens Dug over disse Folkepoesiens Smaablomster.»

Det var ikkje bare stev og kveding som gjorde sterkt inntrykk på Moe. Han fekk også høyre smådikt av ymse slag: barnesullar, slåttetekster, lokkar, strofer eller smådikt til felemusikk, munnhorpe og lur. Om dette skreiv han m.a. i meldinga si: «Jeg beklager, ikke at kunde meddele de Langeleikstakter, som i Bygland bære efterstaaende liile Digt

«Olav Tronson, Olav Tronson
kom burt te meg hær!
Hær æ Roser, hær æ Liljer
hær æ Molter, hær æ bær.

Kom aa leike mæ me(g)!
Kom krupands, kom krukands,
lat Ingjen deg se!
Hær burte unde Bakkjen
hær finn du me(g)!»

Kanskje det kan vere denne lokken som gav Olav Aukrust idéen til kulokken han skreiv. Her er to av versa:

Ola Jonson, Ola Jonson, no lokkar eg fe,
oppi rustom, under buskom, der finn du
att meg.

Her er fjellvilt, -
her er vindstilt i hellar du veit.
Og eg drøymer, og det strøymer,
og eg hugsar meg heit.

I Valle budde Moe i prestegarden. J. N. Frantsen var prest der då. Frå Valle drog Moe ut gjennom dalen med avstikkarar inn på heiane der det kunne vere von om å få tak i gammalt. I Vallebygda går det tradisjon om at Moe kom bispevegen frå Fyresdal til Valle. Men det er vel ei samanblanding med ei samletur Moe gjorde inn på heia. I Bygland tok Moe også inn i prestegarden, og fekk god hjelp av presten Møglestue til å finne fram til flinke forteljarar, så han gjorde ein god fangst der. Der fekk han høyre om Draumenuten. Ei segn fortel om ei gjente som ei jonsoknatt la seg til å sove på toppen for å få vite kven ho skulle bli gift med. Moe laga eit dikt om segna, han kalla det Drømmenuten. På ferda ut gjennom dalen fekk Moe høyre om fleire draumenutar. Best kjend er Svorvarnuten på vestheia i Valle.

Frå Bygland skreiv Moe 5. august heim til faren på Ringerike. Der fortel han at han tenkte til å vere i Kristiansand 16. august og i Oslo 20. Men så kom han til å ta ein snartur til Åseral og etterpå inn på heia aust for Evje, så han kom til Oslo 22. august. Der var han lærar ved krigsskulen i norsk og filosofi.

Det er sagt av fleire at med «På solen jeg ser» skreiv Jørgen Moe sitt største diktverk. Med den innleving og stemning han fekk lagt i diktet, kunne så Ole Bull skape tonen til diktet, som vart hans beste tonedikt. Musikaren og tonesamlaren O. M. Sandvik, som døydde nyleg, skreiv ein gong: «Den melodi som for alltid vil bevare hans navn, er kanskje vitnesbyrd nok om hvor han selv hentet sine dypeste inspirasjoner fra. «På solen jeg ser» er med sin rene, lyse stemning og sin stolte reisning et lite Norge i toner, slik som det sto for Ole Bull i hans beåndede øyeblikk».

I år er det 100 år sidan Jørgen Moe kom tilbake til Kristiansand som bisp.

Meieriet

PÅ SVENDSRUD I HOLE

Av T. Slåtto

Den 19. mars 1871 må regnes som litt av en merkedag for bondebygda Hole. Den dagen møttes 80 bønder på Svendsrud for å starte meieri. Meieriene var de første fellestilltak her i landet for foredling og omsetning av et landbruksprodukt. Før Hole Meieri på Svendsrud kom i gang, hadde Ringerikes Ysteri på Veien vært i drift fra 1860 til 67. Moingene og liungene var tidlig ute med sine meierier. Således var Sylling Meieri det eldste meieri som var i drift like opp i mot våre dager.

Når en tenker på hvilken betydning et meieri sikkert hadde for ei bygd som Hole, er det forunderlig hvor liten publisitet det har vært omkring det. Tre-fire linjer er det meste som er ofret på det, selv i publikasjoner hvor en skulle ha ventet en fyldig omtale. En kort beretning i

«Ringerike» burde derfor ha lokalhistorisk interesse. Her er det liten plass for detaljer som ofte forteller mer om livet på bygda enn de store oversikter. Det vil imidlertid bli mangfoldiggjort et detaljert resymé av virksomheten i Svendsrud. Hvis interessen er til stede vil den kunne bli trykket.

Etter at Hole Meieri i 1928 gikk sammen med Hønefoss Meieri til Ringerikes Meieri, var møteprotokollene som sunket i jorden. For en tid siden dukket de opp i Hole Herredshus, og de har en kvalitet og en stil som gjør dem vel verd å ta vare på. Protokollene var kommet inn i kommunearkivet, idet den siste formann i meieristyret, Halvor Hammersbøen, også var ordfører i Hole. Det blir her slått fast at det var det meget aktive Hole Sogneselskap av 1850

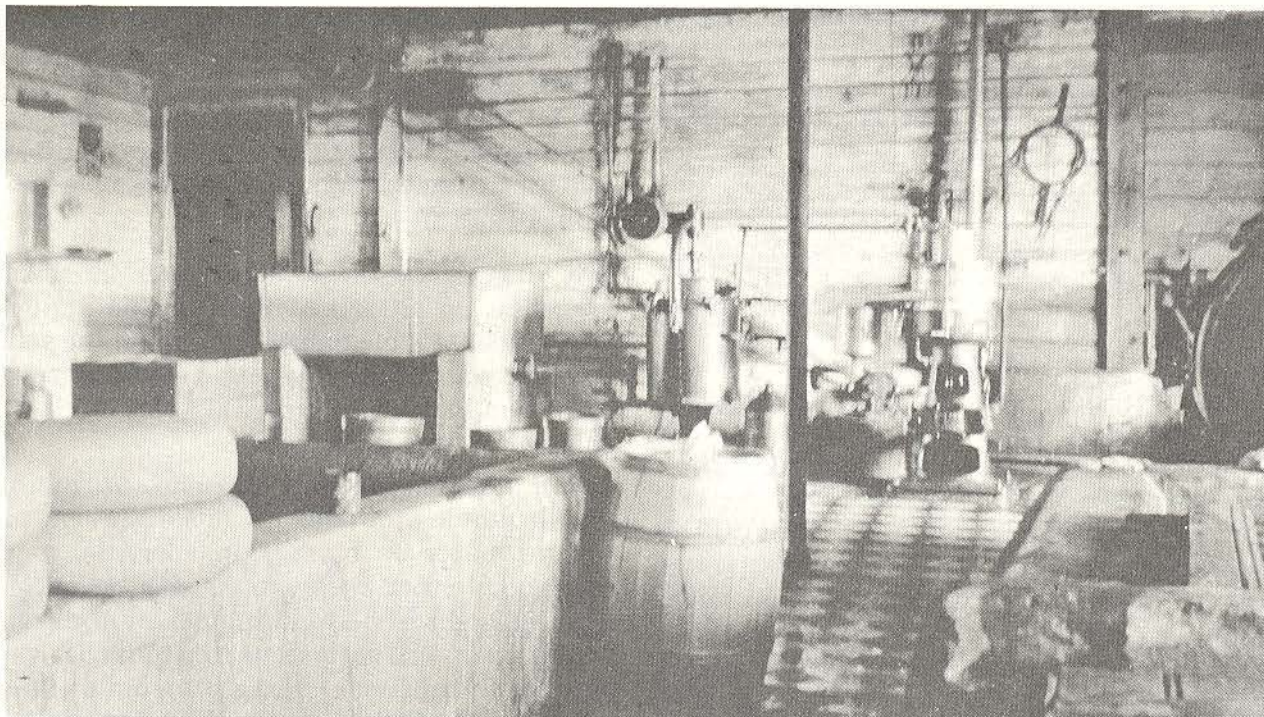
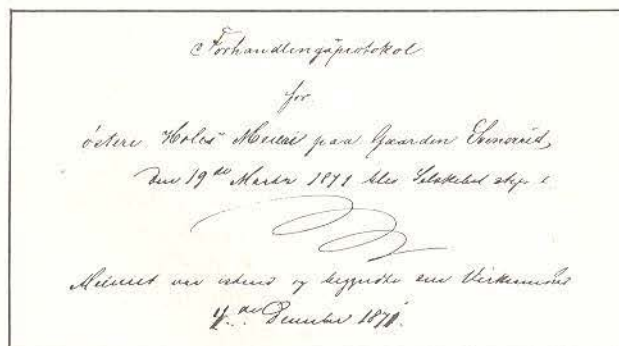

Foto av Svendsrud meieri 1913, ved Kristoffer Bekken.

som fikk i gang meieriet. Den ærverdige møteprotokollen innleder med referat av to møter i Sogneselskapet. Det første ble holdt 25. januar 1871 på Onsaker med følgende fram møte: Christofer Rytterager, Hans Fougner, Ole Alfsen Hurum, Joh. Blyberg, Hans Berg, A. C. Stadum, A. Dæhlie og A. Fjeld.

Den komitéen som ble oppnevnt på dette møtet handlet raskt og effektivt. På snaut to måneder var aksjetegningen unnagjort, og til stiftelsesdagen forelå håndgivelse på eiendommen Svendsrud, tilhørende N. P. Moe. Det styret som ble valgt gjennomførte byggearbeidene i løpet av sommeren, og den 4. desember kunne meieriet i Svendsrud ta i mot sin

første melk, til en foreløbig stipulert pris av 2¼ skilling potten. De «direktører» som hadde æren for dette var: Chr. Rytterager, formann, Johan Fjeldstad, Anders Løchen og Lars Li bakke. Den sistnevnte leverte regnskap for byggearbeidene i Svendsrud.

Men samvirkeplanene gikk videre. På det andre møtet i Sogneselskapet den 16. februar er referert «om man tillige Sammesteds skulde opprette en saakaldt Forbrugshandel her i Centrumet af Bygden».

Allerede 8. april s.å. ble det vedtatt på et meierimøte «oprettelse af en Handelsforening i Forening med Meieriforeningen», med 49 av meieriets aksjonærer som underskrivere. Opplegg og vedtekter var etter mønster av Modum Handelsforening, på samme måte som bestyreren av Modum Meieri, August Gregersen, hadde vært til stede under meieriplanleggingen «af Velvillighet for Sagen».

Meieriets navn veksler svært. På aksjebrevene står Hole Centralmeieri. Ellers finner man Hole Fellesmeieri, Hole Meieribolag, Svendsrud Meieri og til slutt Hole Meieri og Handelsforening etter at aksjeselskapet ble omdannet til andelslag i 1922.

Snaut to år gikk driften av meieriet og handelen på Svendsrud, før det med knepent flertall

ble vedtatt bortforpaktning, noe som ble nok så vanlig for meieriene på denne tiden. Fra 1873 til 1892 hadde man etter tur fem forpaktere på Svendsrud: Thv. E. Gommæs, Johan Fjeldstad, Ole N. Fækjær, Hans N. Onsaker, Ole og Martin Gommæs og så Ole Fækjær igjen.

Deretter følger en periode med egen drift fram til 1904. Sommeren 1904 var et skralt fôrår, og man ventet små melkemengder til vinteren med derav følgende høye driftsutgifter. Det ble derfor opprettet forpaktningkontrakt med Olaf Færden som drev meieri på Tanberg (Se artikkel i fjorårets «Ringerike»). I to år ble melken kjørt til Tanberg, deretter foredlet Færden melken på Svendsrud fram til 1910, da Peder L. Bjerke fra Hadeland ble forpakter. Bjerke var en fargerik og populær forpakter som holdt det gående gjennom krigstiden og til 1921 da styret overtok driften av meieriet og handelen igjen.

Salget av melk og melkeprodukter var ingen enkel affære på den tiden. Det var leveranse etter anbud til bataljonene på Helgelandsmoen og Hvalsmoen, likesom det ble vetatt alt i 1872 å sette opp en «simpel, men agtværdig Salgsbod» på Helgelandsmoen. Det ble forpakteren som overtok den byggingen. I 1888 bygde meieriet ny salgsbod på den nye ekserseplass, etter at de først hadde overtatt forpakterens gamle.

Etter referatene er det vanskelig å finne ut av forholdene mellom de to meieriene med bodsalg og leveranser på moene. Men etter at det i 1895 ble inngått en avtale om deling av markedet, ser det ut til at salget har gått greit til stabile priser. Skummet melk har vært en stor artikkel, men sikkert ikke på grunn av det låge fettinnhold, slik det er i våre dager. Som en parallell kan refereres et tilbud av 1900 om levering til sommerens våpenøvelser på 13 øre for «uskummet» og 6½ øre for separert» men skal det være 15 % uskummet i blandingen, da 7½ øre, dog ønsker man helst at undgaa denne blanding».

I Hønefoss ble det opprettet melkeutsalg hos serg. Tveter i Norderhovsgt. 4. Det ble seinere overtatt av meieriet som også leverte konsummelk til flere andre handlende i Hønefoss. At det ble en utstrakt varekjøring går fram av en kontrakt med Anders Christensen Vig-

sengen i 1902 med disse priser: Hønefoss 0,5 øre, Sandvika 1 øre, Kristiania og Drammen 1,5 øre pr. kg. og Helgelandsmoen kr. 1,50 pr. tur. I 1921 overtok Kristian Ullern kjøringen, deretter Karl Ruud, Ulleren, som også ble den som kjørte meieriets biler. Den første ble innkjøpt i 1922.

Alle ansettelser ble foretatt etter lønnsforlangende, og alt arbeide bortsatt på anbud, når det da ikke ble pålagt leverandørene som pliktarbeid. Vedkjøring og især iskjøring holdt ved helt til slutt, men det var aldri full enighet i dette spørsmålet.

Det er ikke den romslige økonomi som møter en i de gamle protokollene. 1800-tallet var på mange måter en oppbyggingsperiode, men det begynte med de verste hardår vi vel har hatt. Seinere var det vekslende konjunkturer, med kornkrisen i 1870-årene som bunn. Da var stabile melkepriser en god støtte, om de ikke var høye. Den vekslet mellom 6 og 10 øre, lågest i april og høyest i juli, sikkert som en følge av større konsummelksalg om sommeren. Under og etter første verdenskrig steg prisen helt opp til 45 øre i 1923, men med like raskt fall, slik at den lå på 19 øre ved sammenslutningen i 1928.

En påbygging av betjeningsboligen var ferdig i 1920. I årene som fulgte, ble planer og overslag for ny meieribygning utarbeidet av meierikonsulent Snersrud. Imidlertid begynte det å komme inn tvil om det kunne være riktig å ny-investere så mye her ute, vel en mil fra Hønefoss. De første forhandlingene med Hønefoss Meieri om sammenslutning i 1924 mislyktes. Men i 1927 var saken så modnet at samlingsen av all meieridrift i Hønefoss gikk meget greit og var gjennomført i 1928, idet også Ask Meieri gikk inn i Ringerikes Meieri.

Men eiendommen Svendsrud hadde ikke dermed utspilt sin rolle i samvirkets tjeneste. Det nystiftede Hole Samvirkelag med Karl Selte som formann overtok eiendommen etter en tid. Bestyrer av dette for Hole så viktige foretagende ble Sigurd Ruud, som i de siste fire år hadde bestyrt både meieriet og handelsforretningen i Svendsrud. Det var således god sammenheng i det hele, og det var helt i tråd med Hole Sogneselskabs målsetning fra 1871 om «en Forbrugshandel her i Centrum af Bygden».

ARNE B. BANG:

Ringeriksmaleren

Hans Ødegaard

Selvportrett

Det er 50 år siden heftet «Ringerike» inneholdt en artikkel om maleren Hans Ødegaard. Den var skrevet av kirkesanger E. Vikør, antagelig i anledning av at Ødegaard i 1926 fylte 50 år den 30. mai. Ødegaards virke gikk imidlertid videre, og i år ved 100 års-minnet om hans fødsel, kan det passe med en ny artikkel om denne særpregede mann, den fremste kunstner på sitt område Ringerike hittil har hatt.

Ødegaard vokste opp på Modalen i Tranby krets i Sogndalen. Hans far, Narve Ødegaard (1818-1887) og hans mor, Berte, født Sørsdal (1832-1920) hadde begge sine røtter i det gamle bygdesamfunn. Vikør forteller om faren at han hadde interesse for alt som rørte seg rundt ham, og at han med lyst sinn så fremtiden i møte og på det yngre folk tok seg til. «Er det ikke rart at folk ikke har kommet på dette før», var som et ordtak hos ham. Han var bygdens omgangsskolelærer i en årrekke og også kirkesanger en tid. Hans forfedre hørte til de byggende krefter i samfunnet. Kjent er sambygdingenes æresminne ved Evjua-broen, hvor påskriften var: «Anno 1772 den 22. mai blev dette Arbeide færdig af Rodemester

Knut Pedersen Ødegaarden». Det var farens oldefar som sto for den bragden.

Hans Ødegaard var yngstebarnet i familien på Modalen. Han hadde nok arvet meget av farens lynne. Han var oppfinnsom og søkende, slik hele hans produksjon også viser, og var ikke engstelig for å følge nye veier. Hans bilder viser at han må ha interessert seg særdeles meget for lys og lysets virkninger. Det var kanskje av samme grunn at han interesserte seg for fotografering. Bildet «Stilleben» fra 1897 viser hans fotografiapparat, hans fele og hans langpipe i detaljert og nitid utførelse. Vikør forteller at han laget sitt første fotografiapparat selv, og at han jublet, da han fikk tatt bilder med det.

Sin første utdannelse fikk han hos Kolstø og Bergslien som holdt malerskole i Kristiania. Senere var han i København hos Krøyer og på Nordhagens rader-skole i Kristiania, som byen het dengangen. Ødegaard fortsatte sine studier ved besøk i utlandet, både i Mellom-Europa og i Middelhavslandene. Han var for eksempel blant nordmenn sin tids beste kjennere av spansk kunst.

I sin egen produksjon begynte han som nasjonalromantiker, men allerede i sitt bilde fra 1903 «Skraphandel i Vaterland» maler han helt naturalistisk. Bildet som ble vist på høstutstillingen i Oslo samme år, vakte allminnelig oppmerksomhet og begeistring. Det ble straks innkjøpt av Nationalgalleriet og gjorde Ødegaard landskjent.

Utover mot første verdenskrig var Ødegaard meget opptatt av foreningsarbeidet til kunstnerne, og var i flere år sekretær. Han interesserte seg for eldre malere, og bragte frem fra glemnelsen Lars Hertervik, Mathias Stoltenberg og Karl Balke. På grunnlag av dette, fikk han det hedersoppdrag til Norges Jubileumsutstilling 1814-1914 å forestå avdelingen for kunst i 1800-årene. Formannen i kunstnerens forening var dengangen Christiaan Krogh. Det var mange lovord Ødegaard fikk for den retrospektive utstilling, som den ble kalt. En av kritikerne skrev for eksempel: «Maleren Ødegaard har ikke nøydt seg med, hva det jo var forholdsvis lett og liketil, å samle sammen arbeider av våre gamle mestere, som står prentet med gullskrift i vår kunsthistorie. Han har ganske på egen hånd veket fra de store landeveier og gått på oppdagelse til egner som før var fremmede og ukjente. Og her har han dratt frem fra det dulgte, fra det glemte, oversette arbeider av betydelig verd, av malere som tidligere ingen kjente, men som for fremtiden kan være sikker på sin plass innen den norske kunst.» Et besøk i Düsseldorf kan ha hjulpet ham.

Når det gjaldt moderne malerier til Jubileumsutstillingen ble det en del kamp. Det ble nedsatt en jury, som skulle velge ut de malerier som skulle vises, og det fortelles at juryen ikke fant å kunne godkjenne bilder fra en del yngre kunstnere. Fjorten av disse slo seg sammen, ville ha sin egen utstilling nede i byen, men det ble forhandlinger, og de fikk sin egen paviljong. Ødegaard støttet de unge og dette ble ikke uten resultater i hans kunst. Kjent er hans store bilde i Drammens Kunstgalleri hvor 16 av de unge kunstnere er forevigget, og i 1919 kom hans bilde fra Tvedestrand som straks ble kjøpt av Nationalgalleriet. Her har han brukt den teknikk som de unge hadde tatt med seg fra sine studier av moderne fransk kunst i Paris. En av de 14 - Per Deberitz

holdt til i Tvedestrand på den tiden, og det kan vel være ved et besøk hos ham at Ødegaards bilde er blitt til.

På minneutstillingen i Hønefoss den 20.-26. september i år for Ødegaards 100 års fødselsdag, kunne man se såvel hans nasjonalromantiske fjellandskap med seterinnslag fra 1897, som de to ovennevnte malerier fra Nationalgalleriet «Skraphandel i Vaterland» og «Fra Tvedestrand». Bredden i hans kunstutfoldelse kom klart frem. Fra eiere på Ringerike var innkommet en rekke bilder, som viste eksperimenter fra Ødegaards side med lys og skygge, for eksempel et bilde malt fra hjemstedet Modalen i 1902, hvor han anvendte et grovt lerret for å gi landskapet mere liv.

Man blir ikke ferdig med Ødegaards kunst uten å komme inn på hans portretter, som gjennom hele hans kunstnerliv var mesterlige. Fra Hønefoss-utstillingen i år vil man kanskje særlig huske bildet av hans mor, hans bror Anton og raderingen av hans kusine fru Hornbekk. Morens på en gang milde, men viljesterke ansikt glemmes ikke. Når det gjelder de to andre her nevnte portretter var det kanskje særskilt kunstnerens utnyttelse av lyskilden til fremhevelse av den portrettertes personlighet som ga de sterkeste inntrykk. På utstillingen ble Ringerikes Museum overrakt Kunstnerens selvportrett fra 1921 av den daværende eier fru Inger Larssen, Bærum. Det var med glede bildet ble mottatt. Det er på Ringerike det hører hjemme.

Det går ikke an å avslutte en artikkel om maleren Ødegaard uten å komme inn på hans reiselyst. Med sitt åpne sinn så han verdien også av andres kunst og lærte av dette. Hans interesse for gresk-katolsk kunst er velkjent. Han tok med seg en rekke religiøse bilder (ikoner) hjem til Norge, mest fra Lilleasien/Grekland, men også fra andre land ved Middelhavet, og fra Øst-Europa. Samlingen ville han nødvendigvis skulle oppstykket, når han selv ikke lenger kunne ta vare på den. Han testamenterte den til Ringerikes Museum, som siden har tatt vare på klenodiene. Femten av dem ble vist på utstillingen i Hønefoss 1976.

Ødegaards økonomiske stilling var blitt relativt god etter første verdenskrig. Han slo seg ned i Oslo med atelier i Tollbodgaten ved Oslo

Over til side 16

Sigurd Bondes ætt

1482—1976

*Storbonden fra Hallingdal
som har tallrike etterkommere
på Ringerike*

VED THORLEIF SOLBERG OG
KJELL HALLMANN

SIGURD BONDE til Gulsvik - det er sus av gammel norsk saga over navnet. Og når vi velger å skrive litt om og omkring ham og hans etterkommere er det fordi denne store jordegodseier i nedre Hallingdal også er stamfar til mange store slekter på Ringerike i dag. Og det er ikke så ofte at slektsrekkene med sikkerhet kan føres så langt tilbake i tiden som her, langt før kirkebøker og vanlige skriftlige kilder tar til.

Sigurd Bonde, hvem var han? Var han en adelsættling? Mye tyder på dette, men de kilder vi er henvist til, er for sparsomme til at en kan slå dette fast som en realitet.

Dagen etter kyndelsmessedagen i 1482 ble det holdt skifte på Gulsvik, etter Sigurd Bonde, (D.N. bind III - D.N. = Diplomatarium Norvegicum). En skal ikke her komme nærmere inn på dette ennå, men bare nevne at Sigurd hadde en sønn, Guttorm, som også blir nevnt med tilnavnet Bonde, og må være død før 1510.

Flere som har arbeidet med gards- og ættesoga for Gulsvik har forundret seg mye over grunnen til at disse to blinškrevet med navnet *Bonde* som et slags ættenavn, og ikke med for eksempel Gulsvik. Om dette har den kjente historikeren Jon Hvitsand i Bø i Telemark gitt en utgreiing som delvis blir gjengitt her:

«Den gamle norske adel, i vanlig mening av ordet, hadde sin rot i de eldgamle høvding- og herseætter, et sterkt aristokrati som alt var i full blomstring før riket ble samlet under Hårfagre-ætta. Appellativet *bonde* er fra eldgammelt knyttet til alle de menn eller huslyder som «Bur fast», det vil si driver og lever av jordbruk, og eier tun og bu. På oldnorsk hette det «Buandi madr», eller som på islandsk nå landstjornarmadr: Den som stjornar, dyrker, steller med jord.

Det er riktig nok når historieskriveren har tatt tilnavnet som sjølsagt for alle «bønder». Men det ligger også andre tydninger i ordet.

I sagalitteraturen og diplomene våre fra senmiddelalderen blir en snart var at bare enkelte menn blir gitt tilnavnet «bonde», mens de fleste ikke blir titulert på denne måte, enda de vitterlig nok burde ha krav på det som haulder og odelsbønder. Dette må ha en særskilt årsak. Tar en for seg alle de konkrete eksempler da saga og diplom bruker denne titulering, vil en finne at i 90 av 100 tilfelle betyr tilnavnet «Bonde» en mann som ikke bare sitter med uvanlig stort jordegods, men også er av de beste og mest ansette ætter, med andre ord en mann av *adel*.

Det viser seg da også at det ikke gjelder den laveste gruppe av «adelsmenn», den såkalte «lavadel» men tvertom er knyttet til de fremste ættene i landet, til «høyadel»en». Det er lett å bevise at denne tydning av «Bonde» fra sagalitteratur og diplom er rett.

På 1100-tallet og før den tid var appellativet i vanlig bruk her i Norge, men synes senere å ha gått mer av mote her, mens de på Island holdt skikken oppe og gjerne benyttet «Bonde» tittelen på enkelte utenlandske høvdinge, særlig norske, for så atter å ha hatt en oppblomstringstid her i landet i annen halvpart av 1200-tallet og de to følgende århundrer, 1300- og 1400-tallene, og endelig dabbet helt av mot 1500-tallet. Dette er for såvidt helt naturlig, da det akkurat ved de tider var at det gikk så katastrofalt tilbake med den gamle norske adel. Såvidt en kan se, brukte den nye innflytteradelen fra Danmark og andre land aldri dette appellativ om sine medlemmer. Tilnavnet er altså fast knyttet til den ekte rotnorske adel, både høyadel og lavadel, men særlig den første, og har vel aldri, ikke engang i siste halvdel av 1100-tallet vært helt ute av bruk, dersom vi hadde hatt gode nok kilder fra denne tid.

En kan således med en viss rett si at islendingene holdt oppe og vernet om denne sær-

norske adelstittel, og brukte den stadig i sagskrivning.

I et gammelt bruddstykke av en norsk kongesaga i kvartformat nr. 325 i Arna Magnæiske samling i København, som professor P. A. Munch i sin tid fikk sporet opp, heter det om Kong Olav Haraldsson Kurre (Kyrre) at han: « – er buandi var allapr fur spector sacar oc hogværis». – I Munchs oversettelse: – hvilken(som) kaltes «Bonde» formedelst sin visdom og sindighet. Og her er en med sikkerhet inne på en ny og heller lite påaktet side ved problemet, og som blir til god hjelp for å få frem den rette betydning av tilnavnet «Bonde». En høyverdig mann, kjent for sin visdom og rettfærdige rolige ettertanke og kloke fremferd.

Dette åpner innsyn til en ny og svært interessant side ved tilnavnet «Bonde». Som en lett kan overbevise seg om, var det slett ikke alle, hverken av kongsætten eller høyadel eller lavadel, som fikk dette hedersnavnet.

«Bonde» tilnavnet peker direkte på særskilt verdifulle personlige egenskaper hos vedkommende adelsmann: En særlig klok og forstandig mann av høy byrd, som satt inne med stort jordegods og som gjerne brukte, oppholdt seg og satt på odelsjord.

SIGURD BONDE på Gulsvik i Flå i Hallingdal er, såvidt vi vet bare nevnt i et diplom, av 7. februar 1482, (D.N. III). Han er da død og det er skiftet mellom Unna Vebjørnsdatter, (enken?), og medarvingene hennes, brødrene Ketil, Geirmund og Bjørn Halvardssønner: «adh ervedh var efftir Sivrd bondhe I Golffzwiik – badhe i løst og fast». Det er litt vanskelig å vite hvor mye slektskap disse tre brødrene var i til Sigurd Bonde. De kan for eksempel være brorsønnene hans. Sigurd Bonde må helst være født noen tid etter år 1400. Bonde-tilnavnet hadde kanskje tapt litt av sin «adels-tydnad» mot slutten av 1400-tallet, men det ser ut til at Sigurd var gjengs og vel kjent under dette tilnavnet. Da en langt tidligere i et diplom av 13. september 1346, (D.N. I.), finner at også en annen mann i samme grend, og sannsynlig av samme ætt, blir kalt Bård Bonde eller «Baard bonda a Roppom», støtter dette tanken om at Gaulsvikætten har vært av adelig blod, kanskje endatil av den gamle norske høyadel.

Bård Bonde tok på seg å tjærebrenne Gaulsvik stavkirke, så han må ha bodd der og eid jord nær ved. En Gulbrander a Agulsvik er nevnt i et tredje diplom 1325, (D.N. X), men han bærer ikke tilnavnet. Dette beviser hverken fra eller til, da en som før sagt har nok av eksempler på at det bare var enkelte menn innen ættene som på grunn av sine gode personlige egenskaper ble funnet verdige til tilnavnet. Det kan vel bli vanskelig, for ikke å si uråd, å finne noe mer om Sigurd Bonde eller eiendomsforholdene og nærmeste arvingene hans. Men jeg synes det kan være ett og annet som tyder sterkt på at han har vært knyttet til en eller annen stormannsætt på Ringerike. En skulle tro det kunne lønne seg å gå dette litt mer etter i sømmene.

Dette, blant annet, skriver Jon Hvitsand.

DET ER flere utrykte diplomer i Riksarkivet som gir opplysninger om Sigurd Bondes etterkommere. Det beste og mest fullkomne av disse må en vel si er et provsbrev som ble tatt opp på Haversgård i Nes i Hallingdal 16. september 1633, da det var noen tvistigheter mellom noen av barnebarns-barnebarnsbarn etter Sigurd Bonde om et par plasser, Ganderud og Roppe, som noen av dem mente alltid hadde ligget under Gulsvik. Andre mente at plassene før har vært særskilte bruk. Erling Bjørke har ikke skrevet av dette brevet bokstavrett, men helt ordrett, og vitneprovet lyder: «Fremkom da Olluff Gabkind, en gammel, blind mand, på alder over et hundre år, dog ved sine fulde veed og fornuft, og proved, at hans far, Wegger Gabkind, sagde for ham, at der i hans tid bodde på Gulsvik, først en mann, Sigurd Bunde neffndtis, og han brukte medens han levde, Roppe under Gulsvik, som nu omtviestes, og efter hans død fulgte og brukte forne Sigurd Bundis børn, hans sønn Guttorm Bunde og hans datter Thorgund Sigurdsdr. og efter dem Helle (Helge), Guttormsen Roppe under Gulsvik som dj paa enhver deris alders rolige /:Indtil deris døde dagh:/ og siden som han mindes Jon Gulsvik i sin alder, og Guttorm hans sønn iligemåde efter ham fulgte og brukte Roppe under Gulsvik. Og aldri han minnes eller hørt haver at der på den tid ble anmaget eller påklaget førend nu. På tilspørgende svarte Ole at han aldrig har vidst eller

hørt at der nogen tid har været nogen bosatt på Roppe».

Vitnet Olluff Gabkind har visstnok ikke kjent til den «Baard bonda a Roppom» som i 1346 tok på seg å tjærebre kirken på Gulsvik.

Såvidt Bjørke fant frem til, er tilnavnet *bonde* om mennene på Gulsvik bare brukt disse gangene: 1) I skiftet etter Sigurd Bonde. 2) I det ovenfor refererte provsbrevet der både Sigurd og sønnen Guttorm blir kalt Bonde eller Bunde, som det da ble skrevet. 3) I 1346 da Baard Bonde på Roppe tok på seg å tjærebre Gulsvikkirken.

VI SKAL NÅ kort følge Sigurd Bondes slekt fremover til Ringerike.

Sigurd Bonde død 1482, var antakelig gift med Unna Vebjørnsdatter. Han hadde to barn som vi vet om: 1) Guttorm Bonde på Gulsvik og 2) Torgund Sigurdsdtr., som eide gods i Roppe.

Guttorm Bonde på Gulsvik. Vi vet svært lite om ham, heller ikke hva hans hustru het. Han hadde to sønner: 1) Helge på Gulsvik. 2) Frederich på Trommald.

Helge Guttormsen Gulsvik. Helge betalte gengjerdsskatt i 1528, og levde til omkring 1563. Hans hustru het *Ingrid Monsdtr.*, hun var visstnok fra Ruud i Soknedalen, det er godtgjort at Helge ved sin hustru hadde odel til denne gården. Helge Guttormsen må ha vært en mann forut for sin tid. Han var både skrive- og regnskapskyndig, og leverte regnskaper for Flå kirke i 1542, for tre år. Regnskapet ble kvittert av fogden Hans Drekenberg. I Helges tid var det to bruk i Gulsvik, men Helge eide det hele og det ble grovt regnet til ca. 80–90 000 mål. Helge var, som vi forstår, en mektig jorddrott, og i 1524 makeskiftet han til seg 12 laupsbol i Gulsvik av Halvor Pedersen Oppegaard i Sognedalen (Soknedalen), mot gods i Oppegaard. Helge og Ingrid hadde åtte barn, og Gulsvikkomplekset ble delt mellom sønnene Jon, Sigurd og Bjørn.

Jon Helgesen Gulsvik. Han var eldst av Helge Guttormsens barn, og fikk halve Gulsvikkomplekset, det nåværende Narumsgård og nordre Gulsvik. Også han var en mektig jorddrott og som sin far førte han regnskap for kirken og fikk i 1575 kvittering for dette for årene 1558–1563.

Jon Helgesen var gift to ganger, først med Tarand Halvorsdtr. som døde ca 1682. Med henne hadde han sønnen Guttorm og datteren Olaug. Annen gang ble Jon gift med Aase Paalsdtr., død ca. 1595, og hadde med henne seks barn. Disse var: Sønnene Helge og Clemet og fire døtre: 1) Birgit, gift med Harald Hilde. 2) Barbro, gift 1. med: Knud Knudsen Trøstheim fra Vold i Hallingdal. Barbro ble senere gift til Nes i Ådal. 3) Ingrid, som ble gift til Nos i Ål, og 4) Sigrid, gift med Oluf Heie. Jon Helgesen døde 22.8. 1592.

Clemet Jonsen Oppegaard. Det hadde vært sak mellom Aase Paalsdtr. og stesønnen Guttorm Jonsen om retten til å sitte på Gulsvik. Det endelige resultatet ble at Aase og sønnen Clemet flyttet til Oppegaard i Soknedalen, som Clemet eide fra ca. 1595 til ca. 1632. Hans far hadde eid 36 settinger i gården. Clemet var også lagrettemann.

Vi vet foreløpig lite om Clemet men han antas å være født ca. 1575 og døde før 1632. Vi vet ikke hva hans hustru het, men han hadde fem barn: 1) Elling, født 1604, død 1696. 2) Paul, død før 1664. 3) Aslaug. 4) Aase. 5) Eli, gift med Ellef Skinnes fra Krødsherad.

Elling Clemetsen Oppegaard. Han var født i 1604 og døde i 1696. Han løste ut enken etter broren Paul og eide da hele Oppegaard. Han kjøpte nedre Veme i 1664, noe seinere også Hovland. Han var også en tid lensmann i Lunder.

Han var først gift med Inger Andersdtr. og hadde med henne barna: 1) Helge på Berg, født 1629, død 1711, gift med Rønnaug Eriksdtr. Sleviken fra Krødsherad. 2) Paul, på Oppegaard, født 1632, død 1724, gift med 1: Anne Christoffersdtr. Ruud, gift 2 med: Siri Pedersdtr. Medbøen, Flå 3) Anders, på Grønvold i Ådal, født 1649, død 17.20, gift med Kjersti Iversdtr. Green fra Krødsherad. 4) Barbro, gift med Michel Lie i Nes i Hallingdal. 5) Helge, født 1650, død 1741, gift 1 med: Thorbjørg Nubsen Ruud fra Soknedalen, 2 med: Erik Halgrimsen Ruud fra Gulsvik. 6) Aase, død før 1680, gift med Thorbjørn Christoffersen Ruud på Ruud. 7) Ingeborg, gift 1 med: Syver Gundersen Berg på Øst-Veme, 2: Helge Veme, og 3: Arnfin Østensen. Med sin annen hustru, Gunhild Fredriksdtr. Redalen, født 1664, død 1741, hadde Elling døtrene: 1) Inger, født 1687, gift

med Even Bjørnsen Redalen på Dignes på Modum. 2) Barbro, gift med Asle Bjørnsen Redalen på Dignes på Modum.

Etter Ellings død giftet enken Gunhild seg med Bjørn Gundersen Redalen, som var far til Even og Asle Bjørnssønner.

Helge Ellingsen Berg. Helge Ellingsen var født ca. 1629 og døde i 1711. Han var, som faren, en tid lensmann i Lunder. I ung alder ble han leilending på Øvre Berg i Lunder, men ved skjøte av 9. september 1672 ble han eier av gården og bodde her til sin død.

Som sin far eide han adskillig jordegods. Foruten Berg, eide han 2/3 i Oppegaard, Enger med Aure i Strømsoddbygda, Solhaug (Høg-
haug), en tid nedre Veme, og Bårnås.

Han var gift med Rønnaug Eriksdtr. Sleviken fra Krødsherad, født 1637, død 1714. De hadde følgende barn: 1) Paul Helgesen Oppegaard, født 1663, død 1748, gift med Berthe Jonsdtr. nedre Berg, Soknedalen. Han var en tid lensmann i Lunder. Han er stamfar til Oppegaards-ætten i Lunder og Strande-ætten i Ådal. 2) Ole Helgesen Hallingby, født 1664, død 1733, gift med enken Inger Larsdtr. Hval. Han er stamfar for Hallingby-ætten i Ådal. 3) Gunhild Helgesdtr., født 1667, død 1729, gift

med Gunder Jonsen nedre Berg. 4) Anders Helgesen Lundesgaard, født 1669, død 1750, gift 1. med: Barbro Colbjørnsdtr. Green fra Krødsherad. 2. med: Siri Bjørnsdtr. Green fra Flå. 3. med: Aase Ellingsdtr. Hjelmerud, født 1708. Han er stamfar for Lundesgaard-ætten. 5) Elling Helgesen Baarnaas, født 1681, død 1752, gift med Tore Eliingsdtr. Rishovd. Elling eide Baarnaas, og er stamfar for Vaagaardsslekten. Han var oldefar til Eidsvollsmannen Helge Ellingsen Vaagaard. 6) Erik Helgesen Hval, født 1686, død 1769, gift med Marit Pedersdtr. Hval. De hadde ingen barn. 7) Kristi Helgesdtr., gift med Clemet Olsen Hovland. 8) Aase Helgesdtr., død 1732, gift med Steinar Helgesen Sole fra Eggedal, Steinar var lagrettemann i 1724 og en av Eggedals rikeste menn. Hans slekt kan føres tilbake til 1528. 9) Sidsel Helgesdtr., gift med Kittil Hansen Gundhus på Modum.

Som det fremgår av ovenstående er det svært mange ringerikinger som kan føre sin ætt bakover til Sigurd Bonde. Dette gjelder ikke bare personer i de slekter som her er nevnt, men de fleste som har ætterøtter tilbake i Soknedalen og Ådal.

Som kilder har vært brukt: Erling Bjørkes og O. K. Opsahls papirer.

Ringeriksmaleren Hans Ødegaard Fra side 12

Gamle Rådhus. Han hadde også et sommersted på Hvalstad mellom Sandvika og Asker. På begge steder samlet han sine venner til gjensidig glede. En bekreftelse på dette fikk de som var til stede ved overrekkelsen av hans selvportrett til Ringerikes Museum ved de vakre minneord fru Larssen lot følge med gaven. Det kan tilføyes at Ødegaard betenkte en rekke venner med en minnegave i sitt testamente. Han ligger begravet på Vestre Gravlund i Oslo. Gravstedet vedlikeholdes av det offentlige og er hegnet godt om. Det er imidlertid

intet ved graven som minner om at her ligger Ringerikes til i dag største malerbegavelse. Det er heller ikke reist ham noe minnesmerke på Ringerike, en skjebne som han deler med store ringerikinger like fra sagatiden av.

Litteratur:

Aschehougs Konversasjonsleksikon, Oslo, 1951. N. A. Brinchmann: Jubileumsutstillingen 1914, Bind 2, Grøndahl & Søn, 1924, Oslo. Tor Refsum: Gudbrandsdalen og Malerne, Cappelen 1948, Oslo. Reidar Revold: Norges Billedkunst, Bind 2, Gyldendal 1953, Oslo. Mentz Schulerud: Norsk Kunstnerliv, Cappelen 1960, Oslo. E. Vikør: Ringerike 1926, artikkel.

BJØRN KNOPH:

*En gang ryddet av finner — senere
boplass for hardbarkede
skogsfolk*

Finneplassen

MINDRE KJENT er det at det slo seg til finner også i Ådal, men Finneplassen er et navn som ikke er til å ta feil av. Stedet er bebodd den dag i dag, og her er flere minner om innvandrerne som en gang strevde for å berge livet inne i storskogen.

Finneplassen ligger i den innerste enden av Samsjøen en mil eller så fra bygda. Det kunne være en fordel for finnene å bosette seg langt av lei. Deres måte å drive jordbruk på og det at de var annerledes, at de snakket uforståelig og var kjent for å drive med trolldom kunne lett føre til at de kom på kant med folk. Fra Hole og Norderhov vet en at bygdefolket forståelig nok mislikte sterkt at de brant skog, og de var nok ikke glade over konkurranse i fiskevannene og på jaktstiene.

Jakt og fiske

Noen konflikt mellom folket i Finneplassen og ådølingene kjenner vi ikke til, men det kunne som sagt være en fordel for dem å bo langt fra folk. De som andre finner brant vel skog for å få rug og nepe i asken, og for å få nok til en knapp levemåte drev de jakt og fiske med spyd,

Norsk historie er for det meste en saga om slit - og det er også tilfelle med Ringerikes lokalhistorie. Et merkelig kapittel - som ikke er ferdigskrevet - er beretningen om innvandringen av finner og deres slitsomme liv. Det er et kapittel det lukter svette og blod av.

Det var på 1600-tallet finnene kom skauleis fra Sverige «formedelst den besuerlige Thied der veret» som det står et sted. Magre menn, kvinnfolk og unger bega seg vestover inn i det ukjente på leting etter et sted der de kunne livberge seg. De hadde vel med seg en liten sekk med dyrebart såkorn og nepesfrø, fyrtoy, en øks og en hakke - det aller nødvendigste for å slå seg gjennom på et nytt sted. - Noen stupte vel underveis.

Det er kjent at en del av finnene slo seg til på Krokskogen - både i den delen som hører Hole til og den som ligger i Norderhov. I eldre tider ble Vegårdsfjerdingen kalt Finnefjerdingen, og det skulle forundre oss om det ikke er folk i de trakter som har finneblod i årene den dag i dag.

armbrøst, garn og lyster. - Sett ut fra disse forutsetninger var Finneplassen sikkert et bra bosted, og som en skal høre, var jakt og fiske helt opp til vårt århundre viktig for dem som bodde her.

Mange spor etter finnene

Det er to plasser her i enden av Samsjøen - øvre og nedre. I dag er det ikke store bebyggelsen, men Petter Midthaug som bodde her noen år som smågutt, kan fortelle at det er mange hustuffer og spor etter mange små og større åkre rundt om i skogen.

Historiene om finnene som ryddet plassene her er blitt glemt, men det er altså spor igjen etter dem. Først svidde de vel av et passende areal, og så fikk de seg tak over hodet. Etter hvert fikk de med mye slit ryddet flere åkre, og behovet for hus vokste. Badstue skulle de ha, rom for å tørke fisk og kjøtt, og en må tro at de fikk seg husdyr også.

Petter Midthaug forteller at en gammel stue på Øvre Finneplassen som ennå sto da han bodde der for over 80 år siden, skulle være

igjen etter finnene. Den var nokså stor, var tømret opp, hadde vindusglugger og en peis som var falt ned. Låven på den øvre plassen skal ellers være igjen etter finnene, mener Petter Midthaug. Den står den dag i dag, og det kunne kanskje være interessant for fagfolk å kikke nærmere på den.

En røykovn

Det samme tror vi er tilfelle med en stor steinrøys som ligger mellom de to plassene - like nedenfor den nåværende veien. Petter tror at det rett og slett er ei steinrøys, men mange mener at det er en gammel røykovn. Røysa er så lang som en passelig stue, og en fint oppmurt åpning i den ene enden kan ha vært ilegget for ved. Når det ble fyr i denne ville det bli godt og varmt, og trolig lå de og sov på toppen av ovnen. - Etter å ha blitt vist røysa av Otto Råstad er undertegnede temmelig sikker på at det er noe annet enn en haug sammenkastet stein, så her har man noe som bør registreres for nærmere undersøkelse.

På begge plassene sto det badstuer, og de ble brukt til å tørke korn i, forteller Midthaug. På den nedre plassen sto den omtrent der det nye huset er bygget. Det ble dyrket korn på begge plassene. Den øvre plassen hadde åkrer «alle stanna» og noen av dem var nokså store også. Steinrøysen viste at de var brutt opp. Høy-lyur var det også flere av rundt om. Den gangen måtte en raske sammen høy mange steder, og en trengte hus å ha det i til vinteren kom. I dag er jordene tilvokst med skog.

Før i tiden lå det en kvern nær Finneplassen, men Midthaug mener at de gamle finnene hadde kverna si midt på Samsjøen. Der finner en Finnkvennbekken, og Petter mener at finnene rodde dit med kornet. Årsaken til at de bygde kvern der, mener han er at det nok var mer vann i den bekken. De demte opp Flåtjenn for å få godt med vann. Kverna ved Finneplassen tror han kanskje ble bygd av Sjur som bodde der før familien Midthaug. Sjur-kara var kjent som tømmermenn.

Ja, slik var det på Finneplassen for 2-300 år siden. Ingen vi har snakket med i Ådal vet hva som hendte finnene og hvor lenge det var finsk bosetting der. Kanskje de gikk opp i den øvrige befolkning slik det skjedde på Krokskogen.

Studier av finnemantall, kirkebøker og rettsprotokoller kunne kanskje gi svar og kanskje navn på noen av de gamle sliterne.

Etterfølgere

Den mest kjente av alle de som har bodd her inne på grensen mot Gran på Hadeland, er Lars Finneplassen som levde mellom 1829 og 1898. Det er så vidt vi vet ikke grunnlag for å si at han var av finneslekt, men det bilde man får av ham kan så visst minne om det inntrykk man får ved å lese om «skovfindene» på Krokskogen hos Reidar Holtvedt og Fredrik Schjander: harde mennesker formet av bitter kamp mot bygdefolk og en streng natur, herdet av slitet for å skaffe mat til seg og sine. Lars kunne mer enn sitt fadervår, mente mange, og det er en kjent sak at finnene var trolldomskyndige.

Lars var særlig kjent - og det langt av lei - som en glimrende jeger. I boken Fly-Jakten av Thorleif Bache, Drammen 1914, står det et kapittel om Lars. Det heter at hans navn klinger likt et sagn. En kjempeskikkelse der ikke gikk unna for noe i verden når hans jaktblod bruste. Han var en stri natur med hevnlust og en ubendig myrdertrang. Jaktloven var han imot. Han var ingen avholdt mann, liksom han var fryktet av alle der kom innom hans territorium, står det blant annet

«Ikke noe trøll»

- Men han var nå ikke noe trøll, sier Petter Midthaug som husker ham fra han var smågutt. - Farlig var han ikke. I alle fall var ikke jeg redd hverken Lars eller de sinte bikkjene hans. De gjorde ikke ungene noe.

Finneplassen var husmannsplass under Busterud på Lars' tid, og trolig drev han med noe skogsarbeide. Han fikk etter hvert i to ekteskap 16 barn, og da er det rimelig at det måtte skjøtes på med jakt og fiske. Ulovlig, javel, men Lars var ikke god å stoppe. Selv grunneieren, sakfører Lie, var kanhende litt redd ham. Sakføreren ville ikke at andre skulle fiske annet enn abbor, og påla Lars å slutte med fiskingen sin. - Men røyke kan jeg vel gjøre, skal Lars ha svart og fomlet med fyrstikkensken. Da kan det vel være at sakføreren fikk skogbrann i tankene. Og Lars fisket, og Lars

for lydløst i skogen og jaktet. Da elgen begynte å komme tilbake ble det trolig særlig bra.

Thor Thorsen hvis mor, Berte, var datterdatter av Lars, forteller at saksfører Lie kom til Finneplassen en gang og ble servert elgbiff. – Dette var godt, Lars, sa saksføreren, men kan denna være skutt i rett tid (jakttiden). – Ja, sa Lars kvasst og kort som vanlig, hadde je itte skøti da, ha je itte fått'n!

Bjørnejakt

Ingen vet i dag tallet på de bjørnene Lars skjøt. Den første skjøt han med en grann fuglerifle med knallhette, og det var sikkert vågalt å skyte et så farlig dyr med et slikt våpen. Bjørnen løp imidlertid sin vei, og han fant den ikke igjen før året etter.

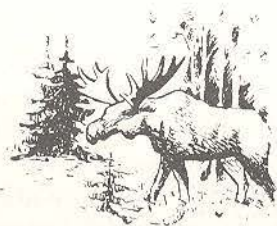
Også en annen gang holdt det på å gå galt. Thor Thorsen forteller at Lars var ute på elgjakt sammen med svigersønnen Rasmus Haugerudbråten (gift med Rønnaug som gikk på skole sier og skriver to dager, en dag på omgangsskolen på Somdalen gård og en dag på Haugerud gård). De to traff på bjørn, og Lars fyrte løs med munnladningsgeværet sitt. Han skadeskjøt, og bjørnen kom mot dem på to. Lars rygget med Rasmus bak seg til de kom bak en stein. Der fikk Lars ladd, og sa: Nå kan den jaggu komma. Dermed smalt det og bjør-

nen lå død. – Så var det mat på flere plasser en tid, og bjørnefellen innbragte vel noen penger.

Snau levemåte

Hos familien Midthaug i Øvre Finneplassen var også litt ekstra kjøtt velkomment. Med seks barn på to rom måtte det være trangt, men den gangen syntes en vel at husværet var bra nok, forteller Petter. Det var skogsarbeid som var det egentlige arbeidet, men familien hadde kyr også. – Levemåten var ikke noe å skryte av, men det svalt ingen ihjel. Nå vet je ikke håss det var, men det kunne være noe kjøtt attåt. Lars skaut, men det måtte vel noen andre bæra. Far var sikkert med av de som bar

En annen ting var at det var nesten uråd å bo på Finneplassen med unger som skulle gå på skolen, så Midthaug flyttet. Etter dem kom Berte og Martinius til Øvre Finneplassen, men nå har det visst ikke bodd noen fast der siden Martinius døde i 1940. I den nedre plassen bor det ennå folk - Hanna og Martin Tutanrud. Nå er det bilvei og gode greier, så han kan arbeide i bygda. Telefon har de hatt lenge, og nå har de også fått seg aggregat så det er strøm på Finneplassen. Men bak synger stadig storskogen - kanskje det er en gammel finsk vise den nynner på?

Treskjærer

Anders Engen

HILDE ANDERSEN

Anders Engen var kjent over hele Ringerike for sin treskjærerkunst. Hans arbeider bærer alle preg av solid håndverk og kunstnerisk utførelse. Det han laget av bruksgjenstander, fylte alltid sin funksjon, men ved siden av det, måtte hver ting gi et skjønnhetsinntrykk.

Anders Engen ble født 17. april 1875 i Haugsbygd. Hans slekt på farsiden var ringe-rikinger i flere generasjoner bakover. Hans far og farbror kjøpte gården Aurdal i Haugsbygd og delte den mellom seg. Faren fikk den delen som het Aurdalsengen. Han tok derfor navnet Engen for seg og sine. Farbroren ble ved resten av gården. Farbroren hadde treskjæring som hobby, og det var av ham at Anders lærte treskjæringskunsten.

Kjærligheten til å arbeide med tre kan han også ha arvet fra morsslekten. Hans morfar var finsnekker på Røyse. Han var av embetsmannsfamilie fra Drammen, men foreldrene døde tidlig, og morfaren kom i snekkerlære.

Skolegang ble det ikke mye av for Anders Engen. Det ble bare folkeskolen, Kytaskolen i Haugsbygd. I 1899 kom Anders Engen i treskjærerlære på Storgård i Kviteseid. Hans døtre har gjemt en bok som tilhørte ham fra den tiden. Egentlig var den nok ment for tegning av mønster, men innimellom tegningene er det små dikt som røper hans lengsel til Haugsbygd. Han har også her skrevet ned sitt frieri til Anne Elise Honerud.

I mars 1900 flyttet han fra Kviteseid til Drammen, hvor han fikk enda grundigere undervisning i treskjæringskunsten. Han kom til Hønefoss i 1903, slo seg ned i Nygata på «Nordsiden» og åpnet sitt første verksted der.

Engen var ofte innom kjøpmann Reinhard Nielsen, også på «Nordsiden». Denne syntes det var på tide at Engen giftet seg, men Engen var fast bestemt på «Å vente til han fant en som kunne koke suppe». Det tok ikke lang tid før han fant sin «suppekoker», nemlig Anne Elise Honerud fra Haug. Hun var en flott type på alle måter, så det var ikke først og fremst hennes ferdigheter i suppekoking som gjorde at hun ble den utvalgte.

I 1905 flyttet Engen med sin familie og verkstedet til St. Olavs gate, og her holdt han til siden. Verkstedet hadde han i et rom i uthuset. Engen hadde lange arbeidsdager, han arbeidet fra halv syv om morgenen til klokken nitten om kvelden. Han var ualminnelig presis, og alt måtte foregå til fastsatt tid. Det ble sagt av naboene at de kunne stille klokkene sine etter fru Engens plystring når hun varslet mannen om at maten var servert. Hvis hun ikke var i rute men litt forsinket, varte det ikke lenge før Engen ringte på og studerte på hva som var i veien.

Som regel hadde han denne dagsrytme: Første måltid inntok han gjerne før han gikk i verkstedet om morgenen. Det ble gjerne noen brødskiver. Klokken ni var det dugurd som besto av noe varmt, grøt med varm melk eller middagsrester fra dagen før. Klokka elleve måtte hans kone Anne gå i verkstedet og drikke kaffe med ham. Middag spiste han klokken tretten, etterpå hvilte han middag til klokken 14.30. Så tok han en kopp kaffe før han gikk over i verkstedet. Når klokka ble sytten skulle han ha eftasverd som besto av brødskiver. Hans siste måltid inntok han klokka 19.30. Da spiste han grøt. Engen var ingen storspiser

tross sine mange måltider, men han måtte spise ofte da han ikke kunne arbeide på full mave.

Engen var en opptatt mann. Allikevel tok han seg tid til å prate med folk som besøkte verkstedet. Han børstet litt sagflis av høvelbenken og slang seg opp der. Verkstedet var særlig et yndet oppholdssted for barna i strøket, og barnekjær som han var hadde han alltid tid til å ta seg av dem. Han sang for dem og de fikk leke som de ville i verkstedet. Dessuten visste alle barna i strøket om den lille hylla på veggen, hvor han alltid hadde noe godt som han spanderte på barna. Et annet sted gjemte han litt sjokolade. Han hadde nemlig en mus i et hull i verkstedet, og musa matet han med sjokolade.

Engen hadde selv fem barn - men det var sjelden at disse fikk leke i verkstedet. Hvis de ikke hadde lekser å gjøre, måtte de hjelpe til enten i huset eller i verkstedet. Avfallsflisen fra verkstedet bar de inn i huset hvor den ble brent i kjøkkenovnen. Fjernes måtte den, og det var rimelig brensel.

Han var ellers meget hjemmekjær, glad i familien, og både hans kone og barna hjalp ham ofte i arbeidet. Hun tegnet mønstre over på tre, og pusset. Når han selv tegnet på, brukte han ikke papirmønster men førte mønsteret over rett på treet. - Anders Engen var meget nøye i valg av materialer. Han reiste alltid selv til hovedstaden for å finne de riktige emnene. Han brukte å si: «En to tommers bjerkeplanke skal tørke i tolv år. Da er den ganske stabil, og veden har satt seg.» Derfor hadde han alltid lager av rette årgang, og var nøye med fornyelsen. - Til forundring for mange hadde han en egen følsomhet i hendene. Han kunne ta et stykke tre, kjenne på det og med utrolig sikkerhet fortelle hvilken årgang det var. Materialene ble ved lagring svært harde, og det var derfor merkelig å se hvordan han førte jernet, selv i den hardeste eik, skar han som det skulle være i geitost . . .

Verktøyet hans var enkelt, men det var velholdt. Jernene hans var skarpe. Slipesteinen gikk trutt. Han holdt også dyrlegen med skarpslipte kniver. Foruten jernene og høvelbenken, hadde han en svarvestol, en dreiebenk, som han trakk med foten som en rokk. Ingen ting var overlatt til maskinene, alt ble

formet av hans egne hender, og alt han laget bar tydelig preg av individualitet og personlig arbeid.

Innimellom hendte det nok at han fikk besøk fra Kristiania av noen stormøbelhandlere, som ville ha ham til å arbeide for seg. Men fristende tilbud om større inntekter og bedre arbeidstider brydde Engen seg ikke om. Han ville være sin egen herre, utfolde seg som han lystet i sin arbeidsglede og skapertrang, og etter hans og familiens mening ga det levebrød som tilfredsstilte familiens fordringer. - Selv om Engen hadde en lang arbeidsdag, og han arbeidet jevnt og trutt, var stress for ham en ukjent ting. Det skyltes antagelig hans enkle livsvaner, hans enkle, dype tro, og at arbeidet var en glede. Å se tingen ta form, se den ferdig og vite at den var slik han ville ha den, solid og velformet, da sendte han den fra seg med glede og tilfredshet. Og så ventet nye oppgaver.

Engen var glad i naturen, og i å gå tur. Mens barna var små, tok han dem alltid med på turer om søndagen. Han fant på nye leker og påfunn hver gang til barnas store fornøyelse. Men Engen trengte selv denne avkoblingen ute i naturen i helgene. Han hadde hytte ved Øyangen. Den sto ferdig i 1921. Før den tid hadde han og familien hatt tilhold på hytta til tannlege Krohn, og på Honerudsetra. Han plasserte også barna sine på landet om sommeren, så de skulle slippe å være i byen. Første dag i sommerferien reiste de bort, og var først tilbake siste dag før skolen igjen begynte. Etter at hytta var ferdig i 1921, ble det til at familien holdt til der, også i helgene, og i skoleferien bodde Anne der alltid med barna. Engen stelte seg selv, og kom på besøk i helgene.

Engen hadde en egen evne til å finne fram i skog og mark, det skyltes hans skarpe syn og at han hadde sans for detaljer. En av hans bemerkninger lever videre i slekten: «Den steinen lå ikke der sist». Hans veltrenede øye hadde merket seg en liten forandring på den veltråkkede stien til hytta. Han kjente muldemyrene, og tross alle spådommer om at frost og vind hadde ødelagt muldehøsten, fant Engen multer. Han gikk på jakt etter storfugl og ryper ved Øyangen, og dertil var han en både ivrig og tålmodig fisker. Han kunne fiske

i timesvis, men det var med garn, han tok de store fiskene. Han var i det hele en sprek kar, og om vinteren gikk han lange skiturer til han var over 70 år.

En fritidssyssel han hadde var å spikke salatbestikk og fiskeformede brødfjeler. Dette er nok et bevis på at hans yrke var en medfødt kunstnerisk og skapende trang.

Engen var ikke gjerrig, men han var sparsommelig. I husholdningen forlangte han økonomi. Om høsten sendte han kone og barn, blant annet til Tanbergmoen eller Hvervenmoen for å plukke bær. Flere av barna foretok denne turen for første gang i barnevogn. Selv kom han og hentet familien etter arbeidstid. Anne og Anders Engen hadde årlig turer til markedet i Drammen, der de i sin tid hadde forlovet seg. Her handlet de, og Anders var aldri sparsommelig når han var ute og reiste, og han hadde alltid noe med hjem til barna. Døtrene fikk da ofte nye kjolestoff. Anders likte godt å reise, og det hendte han tok Anne med på lengre reiser enn til Drammen. Kanskje var dette noe som hang igjen fra hans ungdom. Da fikk han i oppdrag av Norges Statsbaner å reise landet rundt til stasjonene, og skjære det velkjente emblemet: hjulet med de to vingene. Det ble en lang reise for en ungdom, og han fikk anledning til å bese seg.

Tiggere fant alltid fram til familien Engen. Her fikk de bestandig mat, og passet det slik, satt de tilbords med familien. Engen hadde godt humør, hadde et lager av morsomheter, og sang gjorde han bestandig, til stor glede for folk som passerte. Ved juletider hadde han alltid et hefte med julesanger foran seg på høvelbenken. Hver dag begynte han forfra, og sang seg gjennom hele heftet. En gang kjøpte Anders en bok: «100 timer i Engelsk», men det ble heller lite av hans hang til å fordype seg i dette språket. Det ble med noen enkle gloser.

Engen kunne alltid hjelpe om det var noe som skulle repareres, selv om det falt utenfor hans fagområde. Han hadde ofte reparasjoner for bankene i byen, og i kinoen hadde han årlig ettersyn og reparasjoner av stolene. Alle disse tingene fremgår av regnskapsbøkene hans. Disse viser også i en periode at han ofte boret hull i ski for folk, og ikke mange år etter, tettet han igjen de samme hullene til samme pris. Da var det kommet en ny type skibindinger som

ikke krevde hull i skiene. Han hadde også en helt spesiell oppgave for byens leger: Han laget de pinnene de brukte når de skulle kikke pasienten i halsen!

Engen var også aktiv med i kulturlivet På Ringerike. I alle år var han medlem av folkeakademiet. Hit tok han også ofte med seg familien når han mente den hadde nytte av det. Han fulgte godt med i det som skjedde. Han ville at barna skulle få en skikkelig utdanning, «for den var det ingen som kunne ta fra dem». Engen var medlem av menighetsrådet, og ofte var han med og bedømte andres arbeid innen treskjæring. En gang vikarierte han også som sløydlerer på middelskolen.

Fra det lille verkstedet i St. Olavs gate gikk det ut mange store og flotte arbeider. «Engen rokokko» pynter opp i de store salene på mange Ringeriks-gårder. På Ruud gård på Sokna har de Engen-stoler og bord til 84 personer i storstuen. På «Fredenshavn» i Norderhov er det lillestuen som har Engen-møbler. På Hesselberg gård hadde de en gammel rokokkostol som de fikk Engen til å kopiere, og dette møblementet pryder nå Ådnesstuen der. Andre gårder som har hans møbler er blant andre Tanberg, Stein, Vaker og Hverven, dessuten flere gårder på Sokna, i Hole og i Adal.

Brudestoler leverte han til kirkene i Hønefoss, Veme, Haug, Hole, Tyristrand og til Ask kappel.

En glede for ham måtte det ha vært å levere møbler til Margrethe Munthe. Hennes sanger kjente han og sang dem ofte. Hotellene i Hønefoss og Drammen var hans kunder, til disse leverte han store, flotte skap, møblementer, men også enkle småting som hyller og sengebæn. For Nationaltheatret kopierte han en rokokkosalong, da Norsk Folkemuseum skulle overta den Nationaltheatret hadde.

De velsituerte Hønefoss-borgere fikk laget seg skrivebord, bokskap og møblementer hos ham. Andre skaffet seg en bokhylle, sybord, pipehylle eller en peiskrakk. Av regnskapsbøkene ser det ut for at hver eneste familie i Hønefoss har hatt ett eller annet fore på hans verksted. Regnskapsbøkene er nøyaktig ført, enten det gjaldt 1.000 kroner eller 10 øre, er det

Over til side 28

Kølbrennerætta fra Lunder,

*som kom til Goplerud
i Hedalen, gården som har
vært i samme ætta sia 1759*

Av E. H. DOKKEN

Jon Levordsen fra Haukedalen, eller Rudstaden, i Lunder Soknedalen var den første stamfaren til den - over 200 år - gamle nåværende Goplerudslekt, ei vidkjent og vidt forgreina slekt som i dag teller over 6 000 navn. Slekta er delt opp i seks hovedgreiner: 1. Goplerudgreina, 2. Aspholtgreina, 3. Lindeligreina, 4. Landsendgreina, 5. Lundegreina, og 6. Stugardsgreina. Det er ei grein for hvert av Jon Levordsen og hustru Ingeborg Andersdatters barn. Vi skal her vesentlig følge Goplerudgreina, selv om enkelte hendelser vil streife de andre greiner.

Jon Levordsen Rudstaden, som gården dengang het, var sønn av bonde Levord Jons-

sen, og var gift med Ragnhild Torkjeldatter Snodalen, nå Ødegård i Lunder. Det fortelles at Jon Levordsen, født 1724, i sine unge år drog til Ådalen. Her ble han kjent og gift med ei jente fra Finsand, som het Ingeborg Andersdotter. Ingeborgs mor, Marit Olsdatter, født 1692 på Haugsrud i Begnadalen. Men Jon lengta nok tilbake til Soknedalen, for etter en tid dro han tilbake. Det er mye som tyder på at han var godt situert og hadde forretningsans, for etter at han kom tilbake kjøpte han flere gårder, blant andre en som het Solhaug. Dette var i den tid da Soknedals Jernverk hadde sin beste driftstid, i siste halvdel av 1700-åra. Til jernsmeltning skulle det mye trekøl til, og Jon Levordsen ble fast kølbrenner. Det er vel fra

Elling Goplerud

den tid at smedediktet om kølbrennerne ble til:

Du Soknedøling, du kølabelg,
som støtt holder søkken og aldri helg.
Støtt er du svart og aldri hvit,
alltid er du den slemme lik!

Kanskje var Jon av en rastløs natur, kanskje brente han kull innover i Vidalstraktene og der kom i forbindelse med Hedalsfolk, for i september 1759 ble Jon Levordsen eier og bonde av skoggården Goplerud i Ytre Hedalen. Han hadde bytta til seg Goplerud med heimstaden sin og et mellomlag på 180 riksdaler. Det var en ved navn Ole Syvertsen han gjorde handelen med.

På Goplerud bodde så Jon til han døde i året 1801, da hadde slekta hans vært på Goplerud i 40 år. Men Jon kom aldri til å glømme kølbrennertida, - han var kølbrenneren, og slekta etter han kom til å bli kølbrennerslekta. Selv om det kom etter Jons tid ble ættemerket ei kølmile som det stiger røyk fra, ei bu som kølbrenneren låg i, og en smågutt som dreiv utenfor. Denne gutten skulle minne om slektene som kommer. Og «Kølbrenner», skulle bli til et hedersnavn. Det vakre navnet Goplerud menes å ha sitt navn etter gopleblomsten

(*campanula latifolia*) som vokser rikt omkring på gården. Denne blomsten bruktes i gammel tid både til å blande i mat, supper og til legende urter.

Og John kom til å trives å like seg på Goplerud, det grodde og vokste godt, og nye jordlapper ble etter hvert lagt til. Det var utsyn til vakre skoger og fjell, og som ei brei fure mellom fjella låg Vidalen, - der låg skogene og setra hans. Den mest kjente og ættestolte av Goplerudætta skal ha sagt at stamfaren Jon likte seg så godt på Goplerud, «fordi gården låg så beint mot «høgssdagssola». Og så budde det på grannegården Øvrevollen i Ådalen, «ei jente so sonen hass hadde eit godt auge te».

Goplerud ligger fritt og vakkert til for seg sjøl oppe i ville skogen, ved inngangen til Feskjidalen. Men det var vel sørover til Vidalen og Vidalsfjella Jon og de andre Goplerudkarene såg, når de om morgenen kom ut på tunet. - Her kom sola opp, og der låg skogene hvor de kunne oppleve eventyret, der kunne de slåss med villdyr og naturkrefter.

Goplerud er den sydligste gården i Hedalen mot Ådalen. Den skal ikke være noen gammel gård når den først er nevnt i Jordboka fra 1670, hvor det står at gården nylig er ilagt «landsskyld». (D.e. egentlig den jordverdi som dannet grunnlaget for skatteligning).

I eldre beretninger står det at gården har hatt opptil 14 kyr og to hester.

Barna til Jon Levordsen var: 1. Levord, gift med Oaug Pedersdatter Øvrevolden. 2. Ole, gift med Ingeborg Vester-Holte. 3. Anders, gift med Sigrid Aspholt. 4. Torkjell, gift med enke Sigrid Storruste, sia med Kari Lindelia. 5. Ragnhild, gift med Anders Lunde, Bagn. 6. Marit, gift med Kristen Stugarden.

Gjennom de generasjoner som har gått har kølbrennerætta fostra mange gjeve menn og kvinner, mennesker som har satt spor etter seg der de slo seg ned. De er kjent for å være arbeidsomme, rettenkte, gjestfrie og først og fremst ættekjære. Mange har stor musikalsk sans og har drivi det langt.

Det er jo også naturlig at noen av disse menn, som mest hadde sin hverdag i villmark og fjell, ville bli dugende jegere og fangstmenn. Her skal bare nevnes Peder Kristoffersen Goplerud, som var en av dalens mest navngjetne

jegere. Men det var også sagt om han: «at han var en bonde av det gamle slaget, alt måtte stelles på gammelt vis, både stellet på gården, i kledesveien og i alt matstell».

Peder Kristoffersen Goplerud var født 1823 på Goplerud. I de store skogene omkring Goplerud, ja, helt ute på de åpne jorder, såg han helt i fra den tid han var guttunge mange slag ville dyr, og i 1823, samme året han ble født, slo bjørnen ei ku en dag i Rantebakken på Goplerudjordet.

Peder Goplerud kom til å skyte 15 bjørner sjøl, og minst 27 sammen med andre. Av elg kom han derimot til å skyte bare en. Men dette kom nok av at dengang Peder levde, og dreiv som jeger, da var all elg nesten utrydda av ulv og bjørn. Fra den tid Peder som 20-åring skaut sin første bjørn og til han sluttet som gammel, hadde han opplevd mange spennende jakter. Men sitt verste møte med bjørn hadde han i Bogen i Vassfaret. Peders sønn, Elling Goplerud, har fortalt det slik: – «Det verste møte med bjørnen hadde Peder ein gong langt inne i Bogen mellom Fjellsetra og Storekraksetra. Det var enda i september. På den tida brukte bjørnen å gå opp i fjellkraket, der han gjekk og åt bær. Bogkvelven var ein av dei sikreste tilhaldsstader for bjørnen. Gjetleungane hadde sett bjørn der fleire gonger om sommaren.

Da Peder kom midt mellom Fjellsetra og Storekrak, fekk han brått sjå tre bjørner som gikk opp i fjellsida og åt bær. Skothaldet var alt for langt der han stod, men vindretningen var god, så han fekk liste seg så nær binna at det var berre seks alner som skilde dei frå einannan. Binna låg i lyngen og krafte i seg bær. Peder tok då anlegg og fyra laus med den visse von at han skulle stemple ei kule beint i hjarte på binna. Men «klikk» sa det med eit lite smell, då knalhætta brann. Binna kvakk i, gjorde nokre stygge glefs etter ungane sine og sette så etter Peder i veldige byks. Han var då ikke sein om å ta føtene fatt. Det gjekk nedetter i stein og ulende så det gneistra under hæljarne. Men bjørnen rokk han snart att og reiste seg på bakføtene og ville slå han ned. Dei få sekundane som bjørnen nytta til dette, gjorde at Peder rokk nokre steg unna att. Såleis gjekk den ville ferda til dei kom ned i fjellskogen. Då

snudde binna endeleg og før opp til ungane sine att.

Når binna stod på tobein, brølte ho så felt at det gjekk gjennom marg og bein på Peder, og bort i fjellet svara atterljomen. Peder hadde som et siste råd tenkt å kjøre bajonetten i binna. Då han kom ned i skogen og vart kvitt udyret, la han turt krutt i knallrøyret og skaut ut det gamle usikre skotet i børsa. Med eit nytt skot som han betre kunne stole på, dro han opp i fjellet att. Han ville prøve en ny dyst med bjørneflokket. Men da fann han ikkje bjørnane att, alt det han leita.»

Peder Goplerud døde 30. mars 1900 og var da 77 år gammel. Den eldste sønn av Peder Goplerud, Kristoffer, døde i ung alder, så det ble den nest eldste, Elling, som tok over Goplerud. Og denne Elling ble den av ætta som kom til å sette størst merker etter seg.

Ringerikes Blad skrev i 1938 slik om ham: «Elling Goplerud var uten tvil den største personlighet kølbrannerætta har fostret, og hans originale virketrang har gitt seg utslag på mange måter som gjør hans navn udødelig for alle tider, og så lenge kulturen blomstrer i vårt land». Et bedre ettermæle er det vel vanskelig å oppnå. Men så er det vel også vanskelig å finne fram til en med rikere fedrelandssinn, eller noen som har fulgt ordene i det fjerde bud slik som han, for han var slektskjensle og skapertrang livsgrunnlaget. Og en kan vel si at det Elling bygde det var ikke i sand. Nei, det skulle være i stein slik at det ikke skulle renne vekk. I tusener av år skulle det vare.

Elling Goplerud og Erik Bergsrud var den drivende kraft i reisningen av minnesteinen over krigerne fra Hedalen som falt 1808–14. Over navna er løva i riksvåpenet med vilje snudd, slik at den står med øksa mot høgre i steden for til venstre. Det skal symbolisere forsvarsviljen i Hedalen i 1905. På baksida står: «Reist 17. mai 1905». Minnesteinen fant Elling i Goplerudmarka; den er fire alen høg.

Andre minnesteiner på Bautahaugen er for Kong Haakon, «kronet 22. juni 1906», Dronningbordet: Dronning Maud. Kronprins Olav.» På et anna festbord står innhugget til minne: «Chr. Michelsen den 7. juni 1905». Minnetalene ble holdt av Elling Goplerud ved avdukingen i 1906. Bautahaugen er blitt et samlingssted for Hedalen.

Symbolet på kølbrennerætta var ei kølmåle med kølbrenneren og ei kvilehytte - og en smågutt, denne skulle symbolisere kommende slekter.

Fedreminnet på Vatneberget

Men når det gjelder dette å skape noe i stein, noe evig, er jo Vatneberget, bergkollen ovenfor husene på Goplerud det største. Det fortelles at Elling Goplerud helt fra sine yngre år gikk med tanken i seg om å reise sin slekt et slikt minnesmerke. Hans ønske var at seinere generasjoner, når de besøkte fedrenegården, skulle komme til dette minnesmerke, og få følelsen av: – Her hadde slektens vugge stått. Elling mente at vi har så lett for å glemme dem som var før oss, og mange av de yngre veit mest ikke hvem deres besteforeldre er. Sjølve: Goplerud-ætte-steinen som jo er midtpunktet på Vatneberget henta Elling i Feskjedalen hvor også de fleste andre er henta. Den er tre meter høy. Elling brukte syv hester og 18 mann til å få den fram. Og under symbolet Gopla-blomsten, er så navnene på den rett nedstigende slekt fra 1760 innhugget. På baksiden er symbolet Kølbrenneren innhugget,

med innskripta: «Elling Pedersen Goplerud sette dette minne anno 1914.»

På Vatneberget står henimot 50 steiner som alle har sin hensikt og betydning. Det vil her føre for langt å fortelle hva hver enkelt står for, men noen må omtales: «Amerikasteinen». Her skulle de nære slektninger som var reist til Amerika og kom på besøk til Goplerud, få sine navn innhugget. «Jomfru Maria»-steinen ble reist til minne om «Herrens moder, en jomfru ren og skjær». «St. Olavs stein»: Et sagn sier at St. Olav reiste gjennom Hedalen og kristnet dalen i 1022. Han lot da bygge Hedalskirken på tuften av et gammelt gudehov. Til minne om dette besøk ble St. Olavs steinen på Vatneberget reist. «Prekestolen», en stein på 400 kilo som «Kristoffer Øvrevolden har løfta». «Bryllupsbordet», «Fedrenes minne», «Brudeskammelen», «Døpefonten», steinpyramiden «Treenigheten», «Feskjedalsbruden med brudepiker»; på denne stein er innhugget: «Hedre far og mor!» og under står: «Ret skal være ret, og ret og sandhet skal seire».

Elling kom aldri til å gifte seg, det falt seg vel ikke slik, men han ga uttrykk for at hadde ønsket det med steinene: «Brudebordet», «Brudeskammelen», «Døpefonten», prest og klokkerstolen og kristendomssteinene, som skulle minne ætta og andre som kom til Vatneberget, om det som holdt ætt og kultur oppe. En måtte med andre ord ikke gjøre som han Elling sjøl: være enslig i verden... Engang sa han også: «Je kunne ikke bare ha ættesteinen på Vatneberget, for den fortel bare om de døde. Så sette je brudeskammelen her, for fra den skal livet gå ut.

Knut Hermundstad forteller i sitt skrift om Elling at han engang hadde reist til Gjøvik husmorskole for å finne seg ei kjerring. Han gikk til styrerinna og sa: «Je æ'n gamal valdris, som sit nokså godt i dæ. Men je mangler kjerring. Æ dæ muli å få sjå jentene deres om je kunne finne meg ei kone?» Styrerinna gjekk med på spøken og spurde jentene om dei ville vise seg fram for ein valdris, som ville ha seg ei kone. Jau, jentene syntes dette skulle bli moro, og Gopleru'n kom inn. Svært alvorleg og forretningsmessig stelte han opp jentene i to rekkjer. Så tok han opp notisbok og blyant og gjekk frå jente til jente og såg og noterte. Då han var ferdig, sa han: «Mine damer, no har je

valt, men jeg er en mann med et ømt hjarte o æ redd for at dei som itte er utvalde, vil ta til å gråte, o dæ har je itte hjarte te å sjå på. Men den utvalde ska snart få høre frå meg. Farvel! Farvel!»

I vogna på heimvegen fra Hun husmorskule vart Per Goplerud sittende sammen med eit eldre par. Samtalen vart slik:

Kona: «Dæ va ein snodig vellers oppå husmorskulen i dag. Han ville finne seg ei kone, men han råkete ikkje på ho Sigrid vår lell, for hu hadde vasken i kjellaren i dag.»

Goplerud: «Je møtte hu Sigrid i Kjellarhallen o fridde te henne, men dæ va blankt nei, så dæ æ itte min skyld!»

Såleis var Elling Goplerud spøkjefull som få.»

Det norske speiderførerlaget «Gilwel-laget» som i mange år hadde hatt møtested på Vatneberget, tok i 1933 ved en høytidelig anledning opp Elling Goplerud som medlem. Han ville gjerne bli speider, for: «-- dæ va dæ sama som å hedre «fedrenes minne», som han sa.

Slektsmuseet

Utenom Vatneberget lagde Elling et eget gård- og slektsmuseum. I ei lita Goplerudstue fra 1600-åra samla han alle slekts- og kulturminner fra gården og dalen. Samlingen er av uhyre verdi for dem som skal leve i tidene etter oss. Alt tenkelig av skrifter og dokumenter særlig fra slektshistorien i Hedalen, Ringerike og Hallingdal blir samla her.

Elling Goplerud hadde et sterkt religiøst syn og hans etiske livssyn formet hans liv. Med urett er det blitt sagt at Elling var katolikk, men flere ganger gav han nok uttrykk for at han elsket «Den hellige jomfru» - ja, det hendte nok flere ganger han tilla seg å ha hatt samtaler med henne oppe på Vatneberget. Per Maribo fortalte meg om et slikt tilfelle:

Per Maribo hadde elgjakten i Goplerud skoger i Vidalen i en årrekke. Der inne holdt det seg i mange år ei elgku med stort, hvitt bless. Denne kua lot han da være i fred enda det den tid var lite elg. Men det var likesom ei tru om disse elgene med bless, de var likesom noe anna enn en alminnelig elg, og så var det jo det at kuene fikk kalver. Men så etter flere år ble denne kua borte, ikke var den i Vidalen og ingen hadde

sett den andre steder. Det var en ung gutt i Pers jaktlag som hadde sett den siste gangen, da den stod for hund, men gutten lot være å skyte fordi det var «Bless-kua». Da så Per Maribo fortalte Elling Goplerud at denne kua nå var blitt borte, svarte Elling: «Å, nei da. Jeg var oppe på berget mitt og bad til Jomfru Marja for den, så den kommer nok ikke til å bli skutt eller sett mer, hverken i Vidalen eller andre steder. - Hu Marja har tatt 'a til seg». Men gutten som lot være å skyte var en av dem som fikk ei sølvsleiv av Elling. Det var fordi han var stor nok i tankene og sterk nok til ikke å skyte.

Elling hadde jo også i sine unge år vært en stor jeger, som sin far; en bjørn og 30 elger hadde han skutt, og fellen av bjørnen henger på gårdsmuseet. En gang under en jakttur ble han tatt av et snøskred og var nær blitt drept. «- Je tumla om i snøen som en vott i vinden. Det var ingen morotur. I dag er eg glad eg kom frå dæ mæ live», sa han.

Den nåværende eier av Goplerud, Per Goplerud, arvet i 1936 gården etter sin onkel, Elling Goplerud. Per Goplerud, som ble født 11. juni 1909, er sønn av Marie Goplerud, Født Bergsrud, og Ole P. Goplerud. Per Goplerud er gift med Tonetta O. Storruste, født 28. juni 1911, datter av Ole Chr. Storruste og Anne Gundersdatter Kjendsrud. Per og Tonetta har tre barn: Marie, født 5. november 1939, Anne Lise, født 30. mars 1946 og Olaug, født 16. juni 1948.

Brynjulf Andersen Lindåsens bibel

En bibel kan fortelle mye om en slekt og dens ferd. Da nåværende eier av Goplerud, Per Goplerud, som i jubileumsåret var i Amerika for å besøke en del av sine mange slektninger, kom det fram en bibel som hadde fulgt sitt folk gjennom mange slektledd. Bibelen hadde først kommet med folk fra Lindåsen i Nes, siden hadde den fulgt en familie over til Amerika og blitt derover. Det var først Brynjulf Andersen Lindåsen som hadde eid denne bibelen. Brynjulf levde fra 1763 til 1840. Han har skrevet navnene til sine fem barn i bibelen. Bibelen kom så til Moen i Hedalen med Kirsti Brynjulfsdatter som var født i 1786, og hun var gift med Elling Olsen Fekjer, født 1776. Disse hadde gården Storruste-Moen, og brukte Mo-

en som slektsnavn. Deres sønn, Brynjulf, solgte Moen og kjøpte gården Nerby i Hedalen, og tok deretter navnet Nerby. Han reiste til Amerika og tok med seg den gamle bibelen. Alle rett nedstammende i disse familiene har sitt navn skrevet i denne bibelen, ettersom slekta vokste. Men det har ikke bare blitt med navnene, for det ligger mange uskrevne hendelser mellom linjene. Og denne bibel har ikke blitt bare som en oppslagsbok eller ættetavle, for menneskene av kølbrenner-ætta føler seg også nær knyttet til bokens innhold.

I bortimot 300 år har denne bokenes bok fulgt ei slekt. I tider som bragte både sorger og gleder, kanskje gledestårer, lengselens, eller minnenes tårer, tårer som har fuktet de tørre gule blader - og sett for seg ei bygd og en heim langt oppe i nord ved Sperillens bredd . . . Kanskje har den vært som et vern - et vern fra fjerne fedre.

Gjennom noen av bibelens navn er også knyttet hendelsen på Man, sr. i Vidalen da mange dyr og mennesker ble drept av storflommen . . . Bibelen eies nå av en sønn av H. K. Sevre, Granite Falls Minnesota. Denne Sevre-slekten er fra Nes i Hallingdal, og i USA blitt i slekt med Gopleruds, og derved arvet bibelen.

Til utarbeidelse av denne artikkel har, foruten muntlig tradisjon, Gopleruds Slektsmuseums skrifter vært benyttet.

Når Goplerud-slektenes ættetavle er så godt bevart skyldes i første rekke Levor C. Goplerud i USA. Han utvandret i 1868 som 8-åring. I 1899-1900 var han tilbake og samla hele 6 000 navn av sin slekt, foruten historie.

Lindåsen - Lia - Nord-Holte-slekta kan føres tilbake til Sigurd Bondes slekt på Gulsvik, i 1400-åra, som så mange andre slekter på Ringerike.

Treskjærer Anders Engen Fra side 22

innført med navn og hvilket arbeid som er utført.

Prisene han satte på sine arbeider var lave, selv etter den tids beregninger. I 1905, et bokskap kr. 30,-, et bord kr. 20,-, høysetestol kr. 45,-. I 1917, et skrivebord kr. 60,-, et rokokko møblement kr. 1.123,-. Det besto av 12 små stoler, fire armstoler, to sofaer og tre bord. En kan undres på hva dette møblelementet vil verdsettes til i dag. Selv så sent som i 1940 har ikke prisene hans gått særlig opp. Her er det levert 12 stoler til en pris av kr. 500,-. I 1941, åtte stoler og et stort bord kr. 720,-, og i 1945 kostet 21 stoler 1.695 kroner.

I krigsårene fremgår det av bestillingsboken at han avsatte månedene juni, juli og august til sommerferie. Antagelig var han da opptatt med «matauk». På hytta ved Øyangen dyrket hans kjære Anne grønnsaker, epler og poteter og der hadde de sin «villagris».

Anders Engen hadde ikke mange i lære, han hadde for liten plass på verkstedet sitt til at noen utenforstående kunne være der hele dagen. Men sønnen, Ole, lærte treskjærerkunsten grundig. Han var lærer, så treskjæringen

ble bare en hobby for ham, men han var allikevel svært dyktig. Også senere har det dukket opp flere i familien med sterk interesse for treskjæring.

På Riddergården i Hønefoss er det ei dør som bærer Anders Engens navneskilt, innenfor døra finner vi et rom der så a si alt han hadde i verkstedet sitt er bevart, og det er innredet så likt som mulig det lille verkstedet i St. Olavs gate. Musehullet han hadde der mangler kanskje, men ei lita leikemus er plassert i den ene vinduskarmen.

Av utmerkelser Engen fikk kan nevnes: Diplom og sølvmedalje fra en utstilling i Drammen for Buskerud, Jarlsberg, Larvik og Kristianias Amter. Bronsemedalje fra Jubileumsutstillingen på Frogner 1914 og diplom fra Ringeriksmessa 1935.

Engen døde februar 1956, nær 81 år gammel. Han var et menneske av de sjeldne. Ikke bare håndverkeren, men selve personen. «Av yrke var han en adelsmann, av karakter og vesen så rettlinjet, at han likesom ikke hørte hjemme i vår tid», sier hans gode venn Sverre Rødsten Knutsen.

Svendsrud brygge med pakkhuset ytterst. Bildet er fra 1906. I båten sitter Jens Blom, som har originalen til dette bildet. Bloms far var skipper på «Ringerike».

„De gode, gamle dager”

GUDLEIK GULDAL

KRISTIAN ULLERN er født i 1892 og har all sin tid bodd på Røyse i Hole. Han drev i en årrekke gården Ullern. Dette navnet har historisk klang og minner om hedensk tid da det sto et hov der til ære for guden Ullr. Kristian Ullern bor nå i et kårhus like ved gården, og derfra har en utsikt mot blant annet Sælabønn og Evangelieholmen som minner oss om den tid pilegrimene tok veien over Ringerike på vei mot Hellig Olavs grav i Nidaros. Ullern har en meget god hukommelse, og han kan fortelle mangt og mye fra «De gamle gode dager». Hans fortellerevne er enestående, og tilføyes må det at han er en av de få i Hole som har beholdt den gamle Hole-dialekten trass i all ytre påvirkning gjennom radio, fjernsyn og aviser.

Skoletur i 1907

Kristian Ullern forteller om en skoletur i 1907 til Sylling med dampskipet «Ringerike». Han

var den gangen elev ved Hundstad skole og hadde Johan Nilsen Frøhaug til lærer, som ble ansatt som lærer i denne kretsen i 1890 og virket der til sin død i 1910. Men tilbake til skoleturen. De startet fra Svendsrudbrygga ved seks-tida om morgenen. Med på turen var hornmusikken i Hole med sin leder Anton Gomnes. Av musikanter som ellers var med, var brødrene Lars og Harald Hågenrud, Engbret Hagen og Ole Hodt. De spilte under overfarten og gjorde dagen både minnerik og festlig. Målet for skoleturen var som før nevnt Sylling, hvor de skulle gjeste Trond Enger på Enger Skysstasjon. Trond Enger var meget interessert i musikk, og der på skysstasjonen underholdt hornmusikken fra Hole med frisk og feiende musikk. Dampskipet Ringerike gjorde to turer daglig til Svangstrand i Lier, og elever, lærer og musikanter fulgte så dampskipet Ringerike tilbake til Svendsrudbrygga om ettermiddagen.

Svendsrudbrygga

Kristian Ullern husker godt at dampskipsbrygga ved Svendsrud ble bygget. Dette skjedde i året 1905. Det var Lierbanen A/S som sto for byggingen, og mange liunger deltok. På grunn av at bunnen er dårlig, måtte det først med rambukk slås ned store stokker som fundament. Disse stukkene ble slått helt ned så de forsvant i gjørma. På disse stukkene ble det deretter slått ned nye stokker, og noen av disse kan man ennå se. Svendsrudbrygga var en av Norges lengste trebrygger, og den ble revet i 1927.

Kjøring til Kristiania

Mangt og mye kan Kristian Ullern fortelle om ferdselen mellom Hole og Kristiania. Med hest og vogn eller slede ble varer fraktet inn til hovedstaden. Poteter og grønne erter var vanlig salgsvare, og prisen for ei tønne røde poteter var før første verdenskrig seks kroner og for hvite fire kroner. For denne prisen måtte potetene bæres ned i kjelleren til folk. Rughalm var også salgsvare. Men den skulle ikke lenger enn til Glassverket på Høvik, som brukte halmen til å pakke rundt lampeglass. Halm som skulle selges dit, måtte ikke treskes med maskin, men sliretreskes. I piggtreskemaskinen ville halmen bli ødelagt. - Ullern forteller at holeværingene var kjent for å lesse breie lass, og vinterstid når veien var smal, hendte det at de skubbet borti andre veifarende med halmen. Da ble det sagt om holeværingene at de var breie i «nåsan».

Når bøndene i Hole skulle på bytur, startet de ved middagstider og kom fram til Smestad i

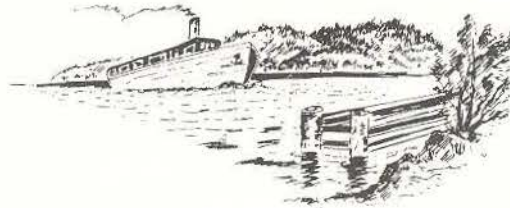
Bærum i kveldingen hvor de overnattet. Der var det mange såkalte «ferdingsstaller» med stallrom for hestene. Mye folk brukte dette overnattingsstedet, - kanskje særlig i februar, for da var det markenstid i Kristiania. Folk fra mange bygder dro da til hovedstaden for å selge og kjøpe varer av mange slag.

Tømmerkjøring i Nordkleiva

Ullern forteller at av alle tømmerveier som fører ned fra Krokskogen var Nordkleiva den vanskeligste å kjøre. Den var bratt og fælt svingete. Særlig var det en sving som var fryktet, og den hadde navnet Albogesvingen. En gang så Ullern hest, kjørekar og tømmerlass kjøre rett ut denne svingen, men som ved Herrens under ble ingen skadet. - Tømmeret ble kjørt ned til fjorden ved Sundvollen og lagt på isen. I teleløysinga var det ikke tillatt å krysse riksveien. En tømmerkjører hadde ikke tatt dette forbudet så høytidelig. Lensmann Nicolaisen kom, og han sier til tømmerkjøreren: «Det går vel ikke bra dette?» «Nei, det går styggelig tungt i dag.» Ullern husker at det ordnet seg på det vis at mannen kastet noen orekjepper i de verste hullene i riksveien, og så ga lensmannen tillatelse til å fortsette kjøringa over veien.

Tørke

Årene 1975 og 1976 vil gå over i historien som tørkeår. Men Ullern kan fortelle at tørkeår har vi hatt mange ganger før også. Han minnes et år rundt 1905. Da var åkeren noen steder så liten at de måtte ryste stråene med hendene. Det nyttet ikke å bruke noe slags redskap.

Anders Haraldsen

Fra det eldre Hønefoss

Av Sigv. Mjør

Det er overmåte interessant å treffe noen som har kjennskap til slekta si. En dag tok jeg meg tid til å besøke feiermester Harald Haraldsen, Rabbavegen. Tidligere hadde vi snakket om gammel historie fra sagbrukstia, fra elvearbeidet på Hengsle og fra skogsarbeidet slik det artet seg den tia svigerfaren hans, Skau-Knut, eksisterte.

Men la oss begynne med begynnelsen:

Hønefossboka fra 1915. Hovedredaktør for denne var Kandidaten, Engebret Moe Færden. Vil vi vite noe om det eldre Hønefoss, må vi ty til den boka. Et rikt gløtt inn i den begynnende industri får vi her. Inn i det rette element får vi vite om både sageiere og sagnarbeidere. Det er forunderlig å lese om forholdene i begynnelsen av 1600-tallet. I 1640 var det seks sager i Hønefoss, i 1658 var tallet steget til 23, og hertil var det åtte møller pluss 35 hytter på den delen av Hønefoss som gikk under namnet Øya, eller Øen, som det ble skrevet.

Øya var området mellom sjølve Hønefossen og sideelva som gikk over Sagtomta, nær inntil det nåværende posthus, under Rutebilstasjonen og over området vi i dag kaller Tippen. Denne sideelva opphørte med kraftutbyg-

ginga omkring 1920. Det eneste vi har igjen av navn fra den tida, er Øyabakken.

På begge sider av Fossen sto møllene og sagbrukene. Det var flomsager, spillvannssager og helårssager. Flomsager var de som gikk høst og vår i flomtider. Spillvannssager var de som lå like under sager som var i drift, de som brukte samme vannet som de som lå ovenfor.

Det måtte arte seg noe annerledes dette samfunnet på Øya. Folket som bodde der var annerledes enn de som var opptatte som jordeiere eller som jordarbeidere.

Fogd Ivar Wiel har i 1743 karakterisert Øya-boerne slik: «hvilke ere for det meste et ladt og lidderlig Folk! Thi som de ikke staae på Saug om Sommeren, saa slaae de sig ganske til Ørkesløshed om Vinteren, og tære paa det, de enten kan have Fortjent om Sommeren, eller paa ny Regning til efterfølgende Aar, naar det ikke slaae til, benytte de sig paa en eller anden Maate af andres Sved og Arbeide».

Barneoppdragelse på Øya

«Foreldre og Børn ere saadanne, at man enten ser dem at fylde sig eller strække sig paa Bæn-

kene om Vinteren! Børnene utkommanderede de til at betle og Stjæle, og disse Haandverker ere de ret behendige til.»

Dette skriveriet og dette omdømme av folket på Øya var kanskje den medvirkende årsak til at Øya fikk den første faste skolen på Ringerike.

Kvinnene på Øya

Candidat Færden som ikke var kjent for å ha noen tro på kvinnen i det offentlige liv, gir Øya-kvinnene denne attesten:

Den kvinnelige befolkningen i Hønefoss kunde, som vi før har hørt, tildels være meget krigerske både i ord og gjerning, og der er dem som vil ha det til at det egentlig var Hønefoss borgerinder som nær hadde kastet lensmannen i fossen i Hattemakerkrigen. Men herover må ikke glemmes at kvinnene i det gamle Hønefoss var både flittige og tildels meget dyktige i mange slags håndarbeide. De gjorde halmhatter som solgtes like til Kristiania, ja, det var dem som hadde betalt stuen sin med sin hattegjerning - de spandt det nøthår som falt fra garverne, og de kappedes om at spinde den uld som kjøbmanden kunde skaffe. De leverte sine hespler og fik husholdningsvarer i stedet. De synes gjennomgående at være flittigere end i alfald en del av mennene. Disse hadde sine strenge arbeidstider, men så hadde de også, som allerede Wiel bemerker, sine ferier fra sitt hovedarbeide, hvilke så ikke alle anvendte like godt, men dette hadde aldri kvindene. De var som regel flittige - som kvindene på det gamle Ringerike i det hele.

Litt oppmuntring også for mennene

Hvad spesielt sagfolkene angår, så må det dog også sies at ha vært flittige, når det hvert år kunde sende henimot 500 kommoder til markedssalg, og enkelte kunde prestere en arbeidsytelse som ingen mand nåtildags.

Distanseløperen i samfunnets tjeneste

Hans Andreas Ridder - høvdingen blant sagfogdene - regjerte som en far over Ridderskara så ble sagfolkene hans kalt. Han sto høyt fordi han var rettskaffen, hjelpsom og godgjørendes

og aldri nøye når folk gjorde sin plikt. Om han ga en overhaling, så ble det ikke tatt så alvorlig. Alle visste at det var i arbeidets interesse. I virkeligheten hyttede han mere med stokken enn han brukte den, sier Kandidaten.

Den av Ridderkara som var mest betrodd, var Anders Haraldsen. Han var født St. Hansaften 1816 og døde 1910. Om han beretter Færden:

Når det skulle hentes lønning i Drammen, kalte Ridder Anders Haraldsen til seg etter saga sluttet om kvelden. Når han så hadde fått fullmakt til å heve penger, gikk han de seks mil fra Hønefoss til Drammen. Før kontorene ble åpnet, var Haraldsen i Drammen, og så gikk han mellom de forskjellige kontorene og fikk de pengene han skulle ha, og så var det å ta fatt på hjemveien. Han kom tidsnok tilbake og leverte pengene før kontoret til Ridder stengte. Morgenen etter stilte Haraldsen igjen på saga klokka fire.

En slik beretning, sier Færden, bør gi slekten noen refleksjoner. Den nye slekt har kanskje ikke så mye å hovere over.

Etterkommerne etter Anders Haraldsen:

Andreas Haraldsen døde i begynnelsen av 1920-åra på Hønefoss Hvilehjem, og sønnen hans var:

Kristian Haraldsen. Han var feiermester i Hønefoss fra 1918. Læra hadde han fått hos feiermester Møller. Først var han på Hovs Brug i 21 år. I den tida hadde han som bijobb å feie alt ved Bruket og han tok også en svipptur til andre fabrikker langs Drammenselva. På 70 års dagen hadde Ringerikes Blad et intervju med han. Der står: Du kjenner vel mange i Hønefoss? - Jeg kjenner ikke mange, men mange kjenner meg, sa Haraldsen og forsvant.

En sjelden sprek kar var Kristian Haraldsen. Ofte traff jeg han i Rabbavegen som oftest med ei lett drakjerre. For å vise hvor leug han var, spente han i draarmen i det han løp forbi.

Sønnene er Harald og Birger Millian. Begge har vært feiere, og det er sikkert mange som kjenner dem også. Begge er i dag pensjonister.

Jern

Bygningsartikler

Malervarer

Innredninger

Dører - Vinduer

Gardiner

Teglverksprodukter

Ring Bygg a.s

Filialer:

Byggmarkedet

Modum Bygg

Ring Bygg a.s - Tlf. 22 711 - 3501 Hønefoss

Byggmarkedet - Tlf. 21 395 - 3501 Hønefoss

Modum Bygg - Tlf. 85 70 12 - 3370 Vikersund

A.S HØNEFOSS

ØL- OG MINERALVANNDEPOT

**FRYDENLUNDS BRYGGERI - A.S RINGNES BRYGGERI - A.S SCHOUS BRYGGERI
NORA FABRIKKER A.S**

**Distriktets
leverandør
av øl og
mineralvann**

Adresse:	HENSMOEN Rute 2037 3500 HØNEFOSS
Telefon:	31211